



Huishoudens met energiearmoede in de energietransitie

Onderzoek naar hoe huishoudens met energiearmoede in de gemeente Oldambt mee kunnen doen in de energietransitie met hulp van de gemeente.

Chantal van der Sluis & Jozina Donker
Onderzoeksopdracht jaar 4 Sociaal Pedagogische Hulpverlening
Academie voor Sociale Studies, Hanzehogeschool Groningen

Huishoudens met energiearmoede in de energietransitie

Onderzoek naar hoe huishoudens met energiearmoede in de gemeente Oldambt mee kunnen doen in de energietransitie met hulp van de gemeente.

Namen:

Chantal van der Sluis 304813

Jozina Donker 336327

Hogeschool:

Hanzehogeschool Groningen

Sociaal Pedagogische Hulpverlening

Academie voor Sociale Studies, Hanzehogeschool Groningen

Onderzoeksopdracht jaar 4 SSVB1600/SSDB1600

Afstudeerbegeleiders:

Mark Lamberts

Jannie Rozema

Opdrachtgever:

Gemeente Oldambt

Begeleider:

Roelof Eilders

Datum:

4 juli 2018

Aantal woorden:

13.103

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie 'Huishoudens met energiearmoede in de gemeente Oldambt'. Het onderzoek is uitgevoerd in de gemeente Oldambt. Onze scriptie is geschreven in het kader van ons afstuderen voor de opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Hanzehogeschool in Groningen. De opdracht kwam vanuit de gemeente Oldambt en we zijn vanaf februari 2018 tot en met juni 2018 bezig geweest met dit onderzoek en het schrijven van deze scriptie.

De onderzoeksvraag van deze scriptie is in samenwerking met Jannie Rozema, begeleider vanuit het Kenniscentrum NoorderRuimte, tot stand gekomen. Het onderzoek was erg actueel en in de periode van ons onderzoek werd de privacywet aangepast. Omdat het bij ons onderzoek ging om huishoudens met energiearmoede werd hierdoor het vinden van respondenten bemoeilijkt. Tijdens het onderzoek stond onze begeleidster Jannie Rozema altijd voor ons klaar. Daarnaast konden we ook altijd bij onze begeleider vanuit de gemeente terecht, Roelof Eilders. En natuurlijk mogen we onze begeleider vanuit de opleiding, Mark Lamberts, niet vergeten voor zijn begeleiding en feedback.

Wij willen via deze weg onze begeleiders bedanken voor de goede begeleiding en ondersteuning. Daarnaast ook een bedankje voor alle respondenten die mee hebben willen werken aan het onderzoek. Zonder hun medewerking hadden we dit onderzoek niet kunnen afronden.

Als laatste willen we graag onze medestudenten bedanken voor de samenwerking en feedback. Het samen kunnen sparren naar nieuwe mogelijkheden binnen het onderzoek gaf nieuwe inzichten.

Wij wensen u veel leesplezier.

Chantal van der Sluis & Jozina Donker

Groningen, 4 juni 2018

Samenvatting

De gemeente Oldambt wil inzicht krijgen in hoe zij haar huishoudens met energiearmoede kunnen helpen om de energietransitie te realiseren. Uit het literatuuronderzoek kwam naar voren dat Nederland een Klimaatwet heeft opgesteld om de opwarming van de aarde tegen te gaan, die voortvloeit uit het akkoord van Parijs. Hierin staat dat in 2030 de uitstoot met 49% moet zijn verminderd ten opzichte van 1990. Er is vastgesteld dat er een transitie plaats moet vinden naar hernieuwbare energiebronnen zoals zonne-energie, genaamd energietransitie. Deze energietransitie kenmerkt zich door grote financiële investeringen die achterblijvers in de energietransitie niet kunnen veroorloven, zoals huishoudens met energiearmoede, huishoudens die een te groot deel van het inkomen besteden aan energiekosten. Deze huishoudens met energiearmoede kunnen te maken krijgen met nog hogere kosten vanwege de verhoging van belastingen op gas. Energiearmoede is groter dan gedacht, inmiddels leven 1 miljoen huishoudens in situaties die omschreven kunnen worden als energiearmoede. Oftewel 1 op de 8 huishoudens in Nederland leeft in een vorm van energiearmoede. Hoewel andere landen al onderzoeken hebben lopen naar energiearmoede, en het landelijk beleid hierop hebben aangepast, geldt dit nog niet voor Nederland. Aan de hand van de Klimaatwet is er tijdens de klimaatop Noord Nederland besloten om huishoudens met energiearmoede inzichtelijk te maken.

Het doel in het onderzoek is om in de gemeente Oldambt inzichtelijk te maken wat de huishoudens met energiearmoede nodig hebben om mee te kunnen doen met de energietransitie, zodat het gemeentelijk beleid aangepast kan worden. Hiervoor is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: 'Wat hebben huishoudens met energiearmoede nodig van de gemeente Oldambt aan ondersteunend beleid om de energietransitie te realiseren?'

Voor het onderzoek is er gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews onder 8 respondenten. Het onderzoeksinstrument is ingedeeld aan de hand van, de uit de literatuur uitgekomen invalshoeken, financieel-, woningprestatie- en psychosociaal perspectief. De onderzoekers hebben gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode om aan respondenten te komen, die onder de doelgroep huishoudens met energiearmoede vallen. Uit deze interviews kwam naar voren dat er een gebrek is aan informatie en financiële middelen om de energietransitie te realiseren.

Op basis hiervan wordt aanbevolen dat de gemeente Oldambt haar inwoners informeert over de energietransitie en in gesprek gaat met de huishoudens om hen te informeren over de mogelijkheden en zo de intrinsieke motivatie van de huishoudens te vergroten. Daarbij is het van belang dat sociaal werkers geïnformeerd worden over de energietransitie en de heersende energiearmoede, zodat zij de mensen met energiearmoede kunnen signaleren en door kunnen sturen om zo ervoor te zorgen dat ook de huishoudens met energiearmoede mee kunnen doen in de energietransitie. Daarnaast is het raadzaam voor de gemeente om te zoeken naar mogelijkheden om de huishoudens met energiearmoede financieel bij te staan. Als laatste zou de gemeente er goed aan doen om in gesprek te gaan met verhuurders en woningcorporaties om duidelijkheid te verschaffen naar de huurders over hun plannen in de energietransitie en om samen te werken om de gemeente Oldambt te verduurzamen.

Eventueel vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op hoe de gemeente Oldambt de aanbevelingen kan bewerkstelligen.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	Context	7
1.2	Probleem-/situatieanalyse	7
1.3	Doelstelling	8
1.4	Vraagstelling	8
1.4.1	Voorvragen	8
1.4.2	Deelvragen	8
1.5	Leeswijzer	9
2	Literatuuronderzoek	10
2.1	Energietransitie	10
2.2	Energietransitie Nederland	11
2.2.1	Overheidsbeleid	11
2.2.2	Klimaattop	12
2.2.3	Provinciaal beleid	13
2.2.4	Gemeentelijk beleid	13
2.3	Achterblijvers in energietransitie	13
2.4	Energiearmoede	14
2.5	Internationale aanpak energiearmoede	15
2.6	Motivatie tot actie	16
2.7	Conclusie	17
3	Methode	19
3.1	Typering onderzoek	19
3.2	Onderzoekseenheden	19
3.3	Onderzoeksinstrument	21
3.3.1	Gekozen onderzoeksinstrument	21
3.3.2	Inhoud onderzoeksinstrument	21
3.4	Procedure gegevensverzameling	22
3.5	Analyseplan	24
4	Resultaten	25
4.1	Woning	25
4.2	Energietransitie	26
4.2.1	Mate van kennis	26

4.2.2	Visie op energietransitie.....	26
4.2.3	Visie op eigen energietransitie	27
4.3	Psychosociale achtergrond.....	27
4.3.1	Ervaren hulp	27
4.3.2	Gewenste hulp van gemeente.....	28
4.4	Financieel.....	29
5	Conclusie, discussie en aanbevelingen.....	30
5.1	Conclusie	30
5.2	Discussie	30
5.3	Aanbevelingen.....	34
	Bronnenlijst	36
	Bijlagen	41
A.	Meetinstrument: Protocol 1: Vragenformulier interview.....	42
B.	Meetinstrument: Protocol 2: Antwoordformulier interview	44
C1.	Uitwerking interview respondent Petra	48
C2.	Uitwerking interview respondent Lisa	49
C3.	Uitwerking interview respondent Amy	50
C4.	Uitwerking interview respondent Shelley	52
C5.	Uitwerking interview respondent Michelle.....	53
C6.	Uitwerking interview respondent Kelly.....	54
C7.	Uitwerking interview respondent Marianne.....	55
C8.	Uitwerking interview respondent Frans.....	56
D.	Beoordeling zorgvuldigheid opdrachtgever	57

1 Inleiding

Dit onderzoeksrapport is geschreven als onderdeel van het afstudeerprogramma van de vierjarige voltijdopleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Academie voor Sociale Studies van de Hanzehogeschool in Groningen. De onderzoeksoopdracht is uitgevoerd op locatie in de gemeente Oldambt. Het onderzoek richt zich op het in kaart brengen van energiearmoede in de gemeente Oldambt, om adviezen te kunnen geven om deze doelgroep te kunnen benaderen en ondersteunen. In dit hoofdstuk worden de context, probleem-/situatieanalyse, doelstelling, onderzoeksvraag en de leeswijzer beschreven.

1.1 Context

De gemeente Oldambt is een fusiegemeente die ontstaan is door de samenvoeging van de gemeenten Scheemda, Winschoten en Reiderland in 2010 en bevindt zich in Oost-Groningen (Gemeente Oldambt, z.d.). Volgens de Rijksoverheid (z.d.-b) is Oost-Groningen een van de gebieden die kampt met bevolkingsdaling, dit wordt ook wel krimp genoemd. Daarbij verandert de bevolkingssamenstelling, doordat gezinnen en jong opgeleide mensen wegtrekken en ouderen achterblijven. Dit verhoogt de gemiddelde leeftijd (Provincie Groningen, z.d.). En daarnaast verlaagt het de gemiddelde arbeidsdeelname. Het aantal mensen dat in Oost-Groningen aan het werk is, bedraagt 61,7%, ten opzichte van het gemiddelde van 66,7% van werkenden in Nederland (RTV Noord, 2018-b).

Winschoten is de tweede winkelstad van de provincie Groningen en ligt in de gemeente Oldambt. Er zijn 15 dorpskernen in de gemeente Oldambt, waarvan Winschoten en Scheemda de grootste zijn (Simon, 2012). De gehele gemeente telt ruim 38.000 inwoners (Gemeente Oldambt, z.d.).

1.2 Probleem-/situatieanalyse

Om de opwarming van de aarde tegen te gaan is in het akkoord van Parijs vastgesteld dat hieraan internationaal gewerkt moet worden (Planbureau voor de Leefomgeving, z.d.). Om de uitstoot van CO₂ te kunnen verminderen is er een omschakeling nodig van milieuvervuilende energiebronnen naar minder milieuvervuilende energiebronnen. Dit wordt ook wel energietransitie genoemd (Geertsma, 2017). Het Nederlandse streven is om in 2050 de uitstoot van broeikasgassen met 80 tot 95 procent te hebben verminderd ten opzicht van 1990 (Planbureau voor de Leefomgeving, z.d.). De gemeente Oldambt wil dat alle huishoudens mee kunnen doen met de energietransitie, mede omdat in Noord Nederland het een speerpunt is om energietransitie te realiseren. Maar juist in deze regio komt het relatief vaker voor dat mensen hun energierekening niet kunnen betalen (VNG, 2017).

Energiearmoede slaat op het niet of niet voldoende in staat zijn om de energierekening te betalen, omdat de energierekening een te groot percentage van het inkomen beslaat (Energie armoede toolkit, z.d.). Volgens de definitie van de Europese Unie bestaat er geen energiearmoede in Nederland, omdat wettelijk niemand kan worden afgesloten van het gas in de winter (VNG, 2017).

Het realiseren van deze energietransitie lijkt voornamelijk haalbaar voor huishoudens uit de middel- en hogere sociale klassen. Deze sociale klassen lijken zich bewuster te zijn van de gevolgen van hun gedrag op het energieverbruik van hun woning (Straver et al., 2017). Zij hebben mogelijk meer kans om de energietransitie te bekostigen, terwijl huishoudens met een lager inkomen deze transitie waarschijnlijk niet kunnen maken, waardoor er wellicht een tweedeling kan ontstaan tussen inwoners die wel en niet de energietransitie kunnen realiseren (Koot, De Vries & De Lint, 2016). De

bovengenoemde huishoudens met een lager inkomen die de energietransitie niet kunnen bekostigen zullen in de toekomst waarschijnlijk de zwaarste lasten van het klimaatbeleid krijgen (CE Delft, 2018).

Het probleem met energiearmoede is vele malen groter dan voorheen werd aangenomen volgens Flux Energie. Een internationaal adviesbureau heeft de grootte van energiearmoede in Nederland in kaart gebracht en kwam met een nieuwe schatting van één miljoen huishoudens, waar eerder een schatting was van 750.000 huishoudens (Flux Energie, 2017). In Nederland verkeert 20% van de huishoudens in situaties die beschreven kunnen worden als energiearmoede. Maar in Noord-Nederland is dit een hoger percentage (VNG, 2017).

De gemeente Oldambt heeft de behoefte aan een duidelijke beschrijving van de energiearmoede in de gemeente Oldambt, zodat het beleid uitgebreid kan worden om ook de huishoudens met energiearmoede te helpen met het realiseren van de energietransitie. Zo blijkt uit een gesprek met Eilders (persoonlijke communicatie, 21 februari 2018), beleidsadviseur milieu.

Energiearmoede blijkt dus een groter probleem te zijn dan voorhand werd gedacht. Het is niet meetbaar of zichtbaar en er is expertise nodig om het te kunnen signaleren voor vervolghulp. Omdat Sociaal werk in contact staat met de gehele omvang van de bevolking is het belangrijk dat zij de handvaten krijgen, die hen kunnen helpen in het in eerste instantie signaleren en het probleem meetbaar en/of zichtbaar te maken.

Om inzicht te kunnen krijgen in een huishouden met energiearmoede is het belangrijk om vanaf verschillende kanten te kijken hoe een huishouden met energiearmoede in elkaar zit. Daarom zal er vanuit drie verschillende invalshoeken worden gekeken, namelijk financieel/budget, de energieprestatie van de woning en psychosociale achtergrond van het huishouden (Veenstra, 2012).

1.3 Doelstelling

Het doel in het onderzoek is om in de gemeente Oldambt inzichtelijk te maken wat de huishoudens met energiearmoede nodig hebben om mee te kunnen doen met de energietransitie zodat het gemeentelijk beleid aangepast kan worden.

1.4 Vraagstelling

De onderzoeksvraag voor dit onderzoek luidt:

‘Wat hebben huishoudens met energiearmoede nodig van de gemeente Oldambt aan ondersteunend beleid om de energietransitie te realiseren?’

1.4.1 Voorvragen

- Wat is energietransitie?
- Wat zijn de doelstellingen van Nederland omtrent energietransitie?
- Hoe word energietransitie in Nederland aangepakt?
- Wat zijn struikelblokken in Nederland voor het realiseren van de energietransitie?
- Wat wordt er verstaan onder energiearmoede in de literatuur?
- Wat wordt er internationaal aan energiearmoede gedaan?
- Hoe wordt de mens gemotiveerd om actie te ondernemen?

1.4.2 Deelvragen

- Hoe kijken huishoudens met energiearmoede tegen de energietransitie aan?
- Wat hebben een tiental huishoudens met energiearmoede vanuit het perspectief

financieel/budget nodig van de gemeente Oldambt?

- Wat hebben een tiental huishoudens met energiearmoede vanuit het perspectief huisvesting en energieprestatie woning nodig van de gemeente Oldambt?
- Wat hebben een tiental huishoudens met energiearmoede vanuit het perspectief psychosociale achtergrond nodig van de gemeente Oldambt?
- Wat voor hulp ervaren de huishoudens met energiearmoede om de energietransitie te realiseren?

1.5 Leeswijzer

Allereerst in hoofdstuk twee zullen de voorvragen aan de hand van de literatuur worden behandeld. In hoofdstuk drie zal vervolgens inzicht en onderbouwing worden gegeven over de methode die is gebruikt, waarna de resultaten worden weergegeven in hoofdstuk 4. Tot slot worden in hoofdstuk 5 de conclusie, discussie en aanbevelingen geformuleerd.

2 Literatuuronderzoek

In dit tweede hoofdstuk wordt er antwoord gegeven op de in hoofdstuk één geformuleerde voorvragen betreft de literatuur. Beginnend met de uitleg van de energietransitie in paragraaf 1 zal er vervolgens in paragraaf 2 ingegaan worden op de energietransitie in Nederland, waarna er een splitsing wordt gemaakt in de sub paragrafen tussen het overheidsbeleid, de klimaattop, het provinciaal beleid en het gemeentelijk beleid. In paragraaf 3 wordt er vervolgens ingegaan op de achterblijvers in de energietransitie. Hierdoor komt in de volgende paragraaf energiearmoede aan de orde. In paragraaf 5 wordt er internationaal naar de aanpak van energiearmoede gekeken. Ook wordt er gekeken naar wat een mens motiveert om tot actie te komen in paragraaf 6. In paragraaf 7 bevindt een samenvatting van dit hoofdstuk.

2.1 Energietransitie

De mensheid heeft energie nodig voor bijna alles wat ze doet. Van woningen die verwarmd moeten worden tot de industrie- en de landbouwbranche die gebruik maken van warmte en elektriciteit. Het opwekken van energie wordt vanuit verschillende bronnen gedaan die óf hernieuwbaar zijn, zoals zonne-energie, windenergie of waterkracht, óf niet-hernieuwbaar zijn, zoals fossiele brandstoffen als steenkool, aardolie en aardgas. Deze fossiele brandstoffen worden gevormd uit afzetting van dode organismen en hebben eeuwenlang de tijd nodig om zich te vormen tot een fossiele brandstof die bruikbaar is voor de mensheid. Om fossiele brandstoffen om te zetten in elektriciteit en warmte maakt de mensheid gebruik van commerciële energiecentrales. Bij deze omzetting naar warmte en elektriciteit komt er koolstofdioxide (CO₂), water (H₂O) en andere vervuilende stoffen vrij (Enzler, z.d.). De CO₂ die vrijkomt draagt bij aan het versterkte broeikaseffect (Milieu Centraal, z.d.).

Bomen zijn een natuurlijke opslag voor CO₂, omdat ze dit gebruiken voor hun groei. Ze houden CO₂ hun hele leven vast, wat maakt dat een bos dient als een enorme opslagplaats voor CO₂. In oerwouden die duizenden tot miljoenen jaren oud zijn zitten enorme hoeveelheden CO₂ opgeslagen in de bomen en in de bodem. Wanneer deze gekapt of verbrand worden komen deze enorme hoeveelheden CO₂ vrij (Greenpeace, 2010).

Het natuurlijke broeikaseffect is nodig om het leven op aarde mogelijk te maken. Het dient als een soort beschermingsdeken tegen de kou van het heelal (Milieu Centraal, z.d.). Zonder broeikaseffect zou het op aarde ongeveer -18 graden zijn, omdat de warmte van de zon dan niet zou worden vastgehouden (Lynas, 2007). Echter door het gebruik en verbranding van fossiele brandstoffen door de mens en de vermindering van natuurlijke opslag in bossen en oerwouden, door het massaal kappen van bomen, is in de afgelopen honderd jaar het klimaat op aarde al met 0,6 graden Celsius gestegen. Dit wordt ook wel het versterkte broeikaseffect genoemd en heeft wereldwijde gevolgen voor de mens en flora en fauna (Global Warming, z.d.). Deze opwarming van de aarde, ook wel global warming genoemd, heeft gevolgen voor dieren, het weer en voor mensen. Als er niets aan de klimaatverandering wordt gedaan is het waarschijnlijk dat aan het einde van de eeuw een derde van alle plant- en diersoorten is uitgestorven (Stichting Het Wereld Natuur Fonds-Nederland, z.d.).

Niet alleen heeft het winnen van fossiele brandstoffen gevolgen voor de CO₂ uitstoot, maar het winnen van gas heeft nu ook al gevolgen in Noord-Nederland. Het Groningerveld is het grootste gasveld in Nederland en de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) haalt hier op 20 plekken aardgas uit de grond. In Noord-Nederland kwamen tot 1986 geen aardbevingen voor. Echter zijn er inmiddels al 1000 aardbevingen geregistreerd door het KNMI in Noord-Nederland (Rijksoverheid,

z.d.-a). Dit is de reden waarom Rutte III inmiddels een stapsgewijs plan heeft opgesteld om de gaswinning helemaal te kunnen beëindigen in 2030 (RTV Noord, 2018-a). Daarom is de behoefte naar een alternatieve energiebron groot (Gemeente Groningen, 2015). Dit is belangrijk voor het onderzoek, omdat hierdoor de druk voor huishoudens toeneemt om de transitie naar gasloos wonen door te zetten.

De uitstoot van CO₂ moet dus worden teruggedrongen. Om dit te kunnen bewerkstelligen zullen we als mensheid over moeten gaan naar een andere energiebron, die een einde maakt aan de stijging van de uitstoot van CO₂. Volgens de heer Geertsma (2017) van technisch werken is energietransitie het geheel van inspanning dat wordt verricht om van het gebruik van een bepaalde energiebron over te gaan op het gebruik van een andere energiebron. Dit betekent dat we over moeten gaan van niet-hernieuwbare energiebronnen die nu gebruikt worden, zoals fossiele brandstoffen, naar hernieuwbare energiebronnen zoals zonne-energie, windenergie of waterkracht (Milieu Centraal, z.d.).

Om ervoor te zorgen dat de aarde niet die klimaatverandering in deze mate doormaakt zijn er verschillende doelen opgesteld, verspreid over verschillende decennia. De einddoelen zijn onder andere om de stijging van de uitstoot van broeikasgassen zo snel mogelijk te beëindigen en om de opwarming van de aarde te beperken tot een maximale stijging van 2°C (Europa Nu, z.d.-a).

Om deze einddoelen te bereiken zijn er doelstellingen opgesteld voor 2020, 2030 en 2050. Concreet gezien moet de uitstoot van CO₂ in 2020 met 20 procent zijn verminderd ten opzichte van 1990. In 2030 moet dit een percentage zijn van 40 procent en in 2050 loopt dit percentage op naar 80 procent ten opzicht van 1990 (Europa Nu, z.d.-b.). Deze doelstellingen zorgen ervoor dat de druk onder de huishoudens wordt opgevoerd om te verduurzamen. Voor de doelgroep huishoudens met energiearmoede is dit wellicht een onmogelijke opgave, waardoor zij mogelijk in een benarde situatie terecht komen. De druk die de huishoudens met energiearmoede ervaren zal in het interview verder worden onderzocht.

2.2 Energietransitie Nederland

Nederland steunde het klimaatakkoord van Parijs in 2015 al wel, echter was het nog niet wettelijk vastgelegd en moest het parlement hier dus nog mee instemmen. Deze parlementaire instemming is in 2017 gegeven, anderhalf jaar na instemming met het klimaatakkoord (Straver & Zuidervaat, 2017).

2.2.1 Overheidsbeleid

Naar aanleiding van het klimaatakkoord worden er in Nederland nieuwe maatregelen genomen. Zo investeert het kabinet Rutte III in 2018 voor 300 miljoen euro in maatregelen die de CO₂ uitstoot terugdringen (Rijksoverheid, 2018). Deze maatregelen dragen bij aan de optimistische ambitie van Nederland om de CO₂ uitstoot in 2030 met 49 procent te verminderen, in plaats van de ambitie die in het klimaatakkoord van Parijs opgesteld is van 40 procent. Hoe Nederland dit wil gaan bereiken is beschreven in een nationaal klimaat- en energieakkoord, waarvan de hoofdlijnen worden verankerd in een Klimaatwet (van Santen, 2017). Tevens heeft de Rijksoverheid afspraken gemaakt met de huursector over energiebesparing. Zo moeten alle huurwoningen van woningcorporaties vanaf 2020 een energielabel hebben van B of energiezuiniger en 80% van de huurwoningen van particulieren moet in 2020 een energielabel hebben van C of energiezuiniger (Rijksoverheid, z.d.-c). Dit is

relevante informatie voor het onderzoek om mee te nemen in het meet instrument, omdat er zowel duidelijkheid verschaft kan worden over de energie labels van de woningen van de huishoudens met energiearmoede, als in hoeverre de huishoudens inzicht hebben in de betekenis van het energielabel van hun huis.

Naast deze nieuwe maatregelen van het kabinet Rutte III zijn er ook Investeringsubsidies Duurzame Energie (ISDE) die aangevraagd kunnen worden en waarvoor de overheid een budget van 100 miljoen heeft vrijgegeven voor 2018. Deze subsidies gelden voor de aanschaf van zonneboilers, biomassaketels, pellet kachels en warmtepompen, en zijn geldig tot en met 2020 (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, z.d.). In het meetinstrument zullen de respondenten gevraagd worden of zij bekend zijn met de mogelijkheden en/of gebruik hebben gemaakt van verduurzamingsmaatregelen en de mogelijke subsidie hiervan.

Landelijk en regionaal is het daarnaast mogelijk om leningen af te sluiten. Het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn) biedt verschillende leningen aan met betrekking tot woningen en de verduurzaming hiervan (SVn, z.d.-a). Zoals de Energiebespaarlening die landelijk beschikbaar is en mede wordt gefinancierd door het Rijk. Deze lening wordt aangeboden uit het Nationaal Energiebespaarfonds (Rijksoverheid, 2014). Het rentepercentage van deze leningen zijn afhankelijk van de looptijd van de lening en het geleende bedrag, maar zit tussen de 1,9% en 2,7%. Wanneer er een aanvraag wordt gedaan bij het Nationaal Energiebespaarfonds voor een Energiebespaarlening zal het SVn de kredietwaardigheid van de aanvrager controleren (Nationaal Energiebespaarfonds, z.d.). Kredietwaardigheid wordt vastgesteld om te bepalen of de lening aan de consument verantwoord verleend kan worden (Nederlandse Vereniging van Banken, z.d.). Daarnaast is er de Duurzaamheidslening die regionaal door gemeentes wordt ingevuld (SVn, z.d.-b). Hoe de gemeente Oldambt de Duurzaamheidslening invult zal later beschreven worden in hoofdstuk 2.3.4.

Bovenstaande informatie geeft mogelijkheden en plannen weer om de energietransitie te realiseren in Nederland. Echter, als er gekeken wordt naar de huidige situatie van de energietransitie, blijkt dat maar 28 procent van alle woningen een A- of B-energielabel heeft. Dit betekent dat er ongeveer 5,3 miljoen huizen één of meerdere labelsprongen moeten maken. Als deze bewoners mee willen gaan in de energietransitie zijn er in hun woningen grondige duurzame verbouwingen nodig, die op dit moment enorm prijzig zijn. Huishoudens met een lager inkomen zullen met beperkte middelen en financiering niet mee kunnen komen met deze transitie, terwijl juist deze huishoudens vaak huizen bezitten met een slecht energielabel (Pels, 2018). Om na te gaan of deze stelling klopt in de gemeente Oldambt wordt in het meetinstrument gevraagd naar het energielabel en inkomen om deze vergelijking te kunnen controleren.

2.2.2 Klimaatop

Tijdens de Klimaatop Noord Nederland die plaatsvond op 9 november 2017 hebben gemeenten in Friesland, Groningen en Drenthe besloten om intensief samen te werken tegen de heersende energiearmoede. Energiearmoede kan verschillende oorzaken hebben en vraagt daarom om een brede aanpak. Samenhangend bij het onderwerp energiearmoede worden daarom ook de onderwerpen van armoedebestrijding, sociale participatie, woningmarkt en energiebeleid meegenomen in het klimaatakkoord (VNG, 2017).

2.2.3 Provinciaal beleid

Naar aanleiding van de Klimaatop Noord is er onder andere een initiatief gekomen genaamd 'Community of Practice' (CoP). Hierbij is er een afspraak gemaakt tussen gemeenten en de provincies Groningen, Friesland en Drenthe om kennis en methoden uit te wisselen. Door deze uitwisseling proberen de gemeenten en provincies met diverse stakeholders mogelijkheden en projecten op te zetten om huishoudens met lagere inkomens te ondersteunen in de energietransitie (Rijkswaterstaat Leefomgeving, z.d.). De gemeente Oldambt is een van de gemeenten die bij deze Klimaatop Noord aanwezig was en met de afspraken heeft ingestemd (Gemeente Oldambt, 2017c). De provincies, inclusief de gemeente Oldambt, hebben een start gemaakt door het begrip energiearmoede te erkennen en doelen gesteld om energiearmoede tegen te gaan. De daaruit voortvloeiende hulpvraag vanuit de gemeente is om de doelgroep in kaart te brengen, zodat de gemeente duidelijkheid krijgt in hoe zij de doelgroep kunnen helpen, ook in het realiseren van de energietransitie.

2.2.4 Gemeentelijk beleid

De gemeente Oldambt heeft in het jaar 2017 een omgevingsvisie opgesteld. In deze omgevingsvisie heeft de gemeente ook de energietransitie meegenomen. Zo wil de gemeente energietransitie aanmoedigen door onder andere financiële mogelijkheden te bieden aan bewoners zoals de Duurzaamheidslening. De gemeente Oldambt vult de Duurzaamheidslening op haar eigen manier in. Inwoners binnen de gemeente Oldambt kunnen tussen de 2.500 en 7.500 euro lenen met een rentepercentage van 1,6%, ten opzichte van de Energiebespaarlening met een rentepercentage tussen de 1,9% en 2,7%, zoals beschreven in 2.3.1. Het rentepercentage van de Duurzaamheidslening is gebonden aan het dagtarief van het fonds en kan dus wisselen. De lening moet binnen tien jaar afgelost zijn. De aanvraag van deze lening bestaat uit twee stappen. Eerst moet de huiseigenaar een voorlopige toewijzingsbrief van de gemeente krijgen, waarna SVn controleert of de huiseigenaar in aanmerking kan komen voor de lening. Voor het doorstaan van deze controle zijn een aantal eisen gesteld met betrekking tot de woning, de huiseigenaar en de regelingen die de huiseigenaar wil treffen in de woning (Gemeente Oldambt, 2017a).

Daarnaast wil de gemeente inzetten op duurzaamheid. De gemeente heeft plannen om een energiecoöperatie op te zetten. Een energiecoöperatie is een initiatief van lokale inwoners, die samen aan de slag gaan met duurzame energie. Dit kan op verschillende manieren door bijvoorbeeld te investeren in de opwekking van duurzame energie zoals zon- of windenergie (Green Choice, z.d.). De gemeente wil de dorpen in de gemeente mee kunnen laten doen met dit initiatief, zodat de inwoners van de gemeente hieruit profijt kunnen halen (Gemeente Oldambt, 2017b).

2.3 Achterblijvers in energietransitie

De transitie naar schone energie, die voortvloeit uit het klimaatakkoord van Parijs en het daaruit volgende klimaatbeleid van de Rijksoverheid, treft de huishoudens met een laag inkomen disproportioneel zwaar (Reijn, 2017). De 20% armste huishoudens geven meer dan 15% van hun inkomen uit aan energierekeningen. Ruim 750.000 huishoudens hebben moeilijkheden met het betalen van hun energierekeningen. Deze cijfers worden alleen maar hoger naargelang de kosten voor het klimaatbeleid oplopen (Vergeer, Rooijers & Davidson Advies, 2017).

De huishoudens met lagere inkomens zullen straks nog hogere energierekeningen krijgen, omdat fossiele brandstoffen naar verwachting steeds hoger zullen worden belast (Pels, 2018). Zo wil het kabinet Rutte III het uitstoten van CO₂ duurder maken en verhoogt daarom de energiebelasting op

gas. In 2021 zullen de laagste inkomens 6,2% van het besteedbaar inkomen kwijt zijn aan energiebelasting. Dit is 2,2% meer dan nu (NOS, 2018). Huishoudens met lage inkomens zijn niet of beperkt in het bezit van de middelen en/of financiering om de transitie bij te benen. Daarbij is dit de doelgroep die vaak de woningen met de slechtste energie labels bezit (Pels, 2018). Om na te gaan of deze stelling klopt in de gemeente Oldambt wordt in het meetinstrument gevraagd naar energielabel en inkomen om deze vergelijking te kunnen controleren.

De huishoudens met lage inkomens betalen dus relatief meer aan energiekosten dan huishoudens met gemiddeld of hogere inkomens, omdat zij vaker in het bezit zijn van woningen met de slechtste energie labels. Het probleem is dat zij vaak niet mee kunnen doen met de transitie, maar dat zij uiteindelijk wel degene zijn die straks opdraaien voor de extra kosten van fossiele brandstoffen, die hun energierekeningen alleen maar hoger maken. In hoeverre deze rekeningen zijn gestegen en in hoeverre deze huishoudens de energietransitie niet kunnen realiseren zal naar voren komen uit de interviews met respondenten.

2.4 Energiearmoede

Er is geen eenduidige definitie van energiearmoede in de Europese Unie (EU). Binnen de EU bepaalt elke lidstaat een eigen definitie. Ook hierin zit veel verschil. Sommige landen hebben een duidelijk definitie, zoals het Verenigd Koninkrijk (VK), en andere landen blijven vaag of hebben helemaal geen definitie. De definitie van het Verenigd Koninkrijk geeft aan dat energiearmoede betekent dat een huishouden meer dan tien procent van het inkomen besteedt aan het verwarmen van het huis, wat uitgaat van 21 graden in de leefbare ruimte en 18 graden in de andere ruimten (Huybrechts, Meyer, & Vranken, 2011).

In België gebruiken ze drie verschillende indicatoren om de energiearmoede te berekenen, namelijk gemeten energiearmoede, verborgen energiearmoede en subjectieve energiearmoede. Gemeten energiearmoede houdt in dat de huishoudens een te groot deel van het inkomen spenderen aan energiekosten. Bij verborgen energiearmoede brengen de huishoudens hun gebruik van energie dermate terug, dat ze niet meer voldoen aan hun basisbehoeften om te hoge energiekosten te vermijden. Hiermee wordt niet voldaan aan het vervullen van de basisbehoeften, veiligheid en huisvesting, volgens de piramide van Maslow (Rigter, 2014). Als laatste geeft subjectieve energiearmoede aan welke huishoudens zeggen dat ze niet toereikend zijn om hun huis genoeg te verwarmen (Delbeke, Meyer & Coene, 2017). Om na te gaan of de respondenten voldoen aan het begrip energiearmoede wordt nagegaan of zij onder een van deze drie indicatoren vallen.

Drie factoren zijn van invloed bij energiearmoede, namelijk de hoogte van het inkomen, de hoogte van de energierekening en slechte wooncondities. Deze factoren hoeven niet tegelijkertijd op te treden (Sia Partners, 2017). Deze drie factoren worden meegenomen in het meetinstrument, om de doelgroep beter te begrijpen.

Vaak wordt energiearmoede direct gekoppeld aan armoede. Maar uit onderzoek blijkt dat, ondanks dat er een overlap is, 47% van de huishoudens, die onder het mom energiearmoede vallen, niet voldoen aan de criteria die het risico op armoede meten (Sia Partners, 2017).

Specifiek gekeken naar de gemeente Oldambt was het percentage van huishoudens met een laag inkomen 12,1% in 2014, ten opzichte van 8,7% in 2009. Dit betekent dat ruim 1 op de 8 huishoudens in 2014 in de gemeente Oldambt rond moesten komen van een laag inkomen (Sociaal Planbureau

Groningen, 2017). De bron die het Sociaal Planbureau Groningen heeft gebruikt, is afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Wanneer het CBS over lage inkomens spreekt, is er risico op armoede (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018). De cijfers in 2014 geven aan dat 1 op de 8 huishoudens in de gemeente Oldambt dus in situaties leven met risico op armoede. Als je een relatief laag inkomen hebt, maakt dat de energierekening een relatief groter percentage van je inkomen, wat er weer voor kan zorgen dat er een relatief grotere kans op energiearmoede optreedt.

Duidelijk is dat in heel Nederland 1 miljoen huishoudens een vorm van energiearmoede ondervinden, bij een totaal aantal huishoudens van bijna 7,8 miljoen in heel Nederland (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017). Dit zorgt voor een verdeling in Nederland van bijna 1 op de 8 huishoudens die met een vorm van energiearmoede leeft. De gemeente Oldambt heeft een totaal van 17.931 huishoudens (Alle Cijfers, 2018). Uitgaande dat 1 op de 8 huishoudens in de gemeente Oldambt een vorm van energiearmoede ondervindt, zou de totale populatie van huishoudens met energiearmoede in de gemeente Oldambt bestaan uit 2.241 huishoudens.

Ondanks dat er volgens de definitie van de EU geen energiearmoede bestaat in Nederland is er volgens de VNG (2017) wel degelijk energiearmoede. Er zijn nog steeds mensen die door hoge energierekeningen financiële problemen ondervinden. Ze verwarmen hun huis zo min mogelijk uit angst om geen geld over te houden voor eten. En kunnen geen financiering krijgen om hun huis te verduurzamen omdat ze niet kredietwaardig genoeg worden bevonden. Inmiddels heeft het aantal huishoudens met energiearmoede de grens van één miljoen overschreden. 750.000 huishoudens vallen onder de categorie gemeten energiearmoede. Onder de andere twee categorieën, verborgen en subjectieve energiearmoede, vallen nog eens 270.000 huishoudens (Sia Partners, 2017).

Op de Noordelijke Klimaattop in Groningen zijn de resultaten van Leeuwarden gepresenteerd. Hieruit kwam onder andere naar voren dat de Leeuwarder energiecoach een succes is. Deze coach geeft tips aan minima omtrent het besparen van energie. Volgens de gemeente Friesland helpt dit en gaan deze huishoudens bewuster om met hun energieverbruik. Daarbij besparen zij op hun energierekening (Omropfryslan, 2017). De vraag is of de huishoudens met energiearmoede in de gemeente Oldambt hier ook behoefte aan hebben. In het meetinstrument wordt een vraag gekoppeld aan de behoefte aan informatie.

In de politiek is er amper aandacht voor energiearmoede. Geen enkele politieke partij heeft energiearmoede in haar verkiezingsprogramma staan (Agterhoek, 2017). Op Europees gebied is er al meer aandacht voor energiearmoede in de politiek. Zo is energiearmoede al een belangrijk thema in België, Frankrijk en het VK (Ligtvoet & van Barneveld, 2016). In Europa staat het onderwerp ook sinds kort op de agenda (Agterhoek, 2017). In 2018 heeft de EU een website gelanceerd die tracht te helpen in het bestrijden van energiearmoede (EPOV, 2018). Ook buiten Europa leven er mensen in energiearmoede. Zo kwam in een artikel uit Mexico naar voren dat 43,4% van de huishoudens in Mexico in energiearmoede leeft (Garcia Ochoa, 2014).

2.5 Internationale aanpak energiearmoede

Er zijn een aantal Europese landen die een eigen aanpak hebben gevonden tegen energiearmoede. Zoals eerder genoemd is energiearmoede in België, Frankrijk en het VK al een belangrijk thema. Juist omdat deze landen bezig zijn met de aanpak van energiearmoede is het voor het onderzoek nuttig om dit internationale perspectief te bekijken.

België heeft het statuut van de beschermde klant ingevoerd. Wanneer een huishouden enige vorm van schuld bij zijn gas- en/of elektriciteitsleverancier heeft opgebouwd, kan hij de status van beschermde klant aanvragen na ontvangst van een ingebrekestelling door zijn leverancier. Als het statuut wordt toegekend, wordt het contract van de klant tijdelijk opgeschort en kan het huishouden profiteren van het sociaal tarief. Zodra de opgebouwde schuld is afbetaald, wordt deze beschermingsmaatregel verwijderd. Ook heeft België een betalingsondersteuning ingevoerd die aangevraagd kan worden bij het openbare centrum voor sociaal welzijn. Bij goedkeuring door middel van verschillende geschiktheidscriteria zal de aanvrager corrigerende of preventieve ondersteuning in de vorm van factuurbetaling ontvangen (Elliot, 2017).

Frankrijk heeft niet alleen financiële ondersteuning ingevoerd voor de energierekening, maar is ook bezig met renovaties (Ligtvoet & van Barneveld, 2016). Ook Frankrijk heeft de sociale tarieven ingevoerd met zijn eigen vereisten en daarnaast mogen energieleveranciers in de periode 1 november tot 31 maart geen huishoudens afsluiten (Elliot, 2017).

Het VK heeft energiearmoede een expliciet onderdeel gemaakt van het energiebeleid door middel van heffingsregelingen en een laag BTW voor gas (Ligtvoet & van Barneveld, 2016). Daarnaast heeft het VK extra maatregelen voor de winter genomen, zoals financiële hulp en kortingen tijdens de extreem koude maanden, zodat het voor huishoudens makkelijker is om de winter door te komen (Elliot, 2017). Een nieuw project in het VK wordt gefinancierd door Maas Capital (deel van de ABN AMRO Bank) die 1 miljard dollar steekt in een project om 800,000 arme huishoudens goedkope zonne-energie te geven. Niet alleen zullen huishoudens door dit project op jaarbasis ongeveer 240 dollar besparen, tevens zal dit project meer dan 1,000 nieuwe banen bieden die zullen gaan naar veteranen (Solarplicity, z.d.).

Wanneer er gekeken wordt naar de internationale aanpak van energiearmoede kan er gesteld worden dat Nederland ten opzichte van andere Europese landen achterloopt. Wel wordt er gesteld dat geen land hetzelfde is en door verschillende staatsinstellingen of organisaties geregeerd wordt, waardoor niet voor alle landen dezelfde mogelijkheden beschikbaar zijn (Dubois & Mayer, z.d.).

2.6 Motivatie tot actie

De gemeente wil graag een verandering teweeg brengen, namelijk dat de huishoudens met energiearmoede ook mee doen in het proces van de energietransitie. De vraag is hoe de Nederlander, en specifiek de Nederlander in een huishouden met energiearmoede, gemotiveerd kan worden om actie te ondernemen om de energietransitie te realiseren. In deze paragraaf zal er op een aantal theorieën in worden gegaan, die mogelijk de gemeente tot hulp kunnen zijn om de doelgroep te kunnen helpen motiveren.

Allereerst is er het verschil tussen intrinsiek gemotiveerd en extrinsiek gemotiveerd zijn. Bij intrinsieke motivatie staat de eigen wil centraal. Dus de beweging komt uit zichzelf, door bijvoorbeeld behoeften en ambities. Bij extrinsieke motivatie doet men iets door prikkels van buitenaf. De beweging komt dus uit iets of iemand buiten zichzelf, zoals salaris en opgelegde doelen (Stevens, z.d.) Er zijn drie aspecten die ervoor zorgen dat iemand intrinsiek gemotiveerd kan zijn. Ten eerste moet men een zekere mate van autonomie ervaren. Ze moeten het gevoel hebben dat ze zelf de controle hebben. Daarnaast moet men ook het gevoel hebben dat ze met bepaald gedrag hun doel kunnen behalen. Als laatste moet men er ook interesse in hebben (Brittamar, 2018a). Dus als

men het gevoel heeft controle te hebben in de situatie, het daadwerkelijk effect kan gaan hebben en ze interesse hebben, kan men intrinsiek gemotiveerd raken. Om te kijken hoe intrinsiek gemotiveerd de huishoudens met energiearmoede zijn om mee te gaan met de energietransitie wordt er in het meetinstrument bevraagd naar de kennis en interesse in de situatie en de mate waarin de huishoudens zelf het gevoel hebben controle te hebben over de situatie.

Operant conditioneren is een methode van leren dat in de behavioristische stroming van de psychologie centraal staat. Deze methode gaat ervan uit dat gedrag door middel van beloningen en straffen geleerd kan worden. Deze beloningen en straffen volgen na een bepaald gedrag. Hierna zal associatie plaatsvinden tussen het gedrag en de beloning of straf en deze associatie zal leiden tot leren en een aangepast gedrag in de toekomst. Zowel beloning als straf kan op twee manieren gebeuren, namelijk positief en negatief. Een positieve beloning houdt in een positief effect door het gedrag, bijvoorbeeld door te eten ervaar je een lekkere smaak in je mond. Een negatieve beloning helpt een negatieve situatie te vermijden, bijvoorbeeld het gevoel van honger wordt verwijderd door te eten. Positief straffen zorgt ervoor dat gedrag afneemt door een negatieve uitkomst, zoals het misselijk worden van het eten van giftig voedsel, waardoor je beter uitkijkt met eten. Negatieve straf zorgt dat de positieve gevolgen weggenomen worden, zoals het eten van voedsel zonder smaak, waardoor het niet het gevoel van lekker eten oproept, zodat men minder gaat eten van dat voedsel (Brittamar, 2018b).

De attributietheorie is een theorie over hoe mensen dingen verklaren. Als we als mensen een verklaring willen geven waarom bepaalde dingen gebeuren zijn er twee mogelijke verklaringen: externe en interne attributie. Een externe attributie houdt in dat de persoon de oorzaak toelegt aan een ander of iets anders van buiten. Een interne attributie maakt dat iemand de oorzaak toelegt op zichzelf. Als de attributie verandert kan toekomstig gedrag beïnvloed worden. Externe krachten kunnen wel effectief zijn als het aansluit op interne attributie. Een beloning voor een kind, die weet dat ze iets goed gedaan hebben of een straf voor een kind, die weet dat ze iets stouts hebben gedaan bijvoorbeeld. De attributietheorie is vrij eenvoudig. Om attributie effectief in te zetten zijn er twee belangrijke stappen. Als eerste moet het gebruikt worden wanneer er een situatie voordoet waarin mensen nadenken over waarom bepaalde dingen gebeuren. Daarnaast moet de uitleg een interne attributie zijn. De ontvanger wordt hiermee aan het denken gezet. Sleutel voor verandering is een interne attributie. Mensen die iets aan zichzelf toeschrijven, veranderen hierdoor ook hun attitudes en wat ze over zichzelf denken. Wat vervolgens volgt is het gewenste gedrag (Booth-Butterfield, 2004). Stel uit het praktijk onderzoek blijkt dat de interne attributie nog niet aanwezig is, dan zou de gemeente Oldambt deze theorie, met de bijbehorende stappen, kunnen gebruiken om de huishoudens intern gemotiveerd te maken.

2.7 Conclusie

In deze laatste paragraaf zal dit literatuuronderzoek, dat voort is gekomen uit de voorvragen, worden samengevat en zal er een koppeling worden gemaakt naar het praktijkonderzoek.

Om te voorkomen dat de aarde verder opwarmt, wat enorme gevolgen voor dieren, het weer en voor de mensheid zal hebben, zijn er wereldwijd verschillende doelen opgezet om de stijging van de uitstoot van broeikasgassen te beëindigen en om de opwarming van de aarde te beperken tot een maximale stijging van 2°C. Het doel is om over te gaan van niet-hernieuwbare energiebronnen, zoals

fossiele brandstoffen, naar hernieuwbare energiebronnen, zoals zonne-energie. Deze aanpassing wordt energietransitie genoemd.

De Nederlandse overheid pakt de energietransitie op verschillende manieren aan door nieuwe maatregelen en wetten in te voeren en met behulp van subsidies. Elke provincie en gemeente vult op haar eigen manier deze maatregelen en wetten in. Zo heeft de gemeente Oldambt de Duurzaamheidslening op haar eigen manier ingevuld en wil de gemeente een energiecoöperatie opzetten, waarin de inwoners van de gemeente kunnen investeren en profiteren. In het meetinstrument zal mee worden genomen of de respondenten bekend zijn met de mogelijkheden die de gemeente en de overheid bieden.

Echter blijkt dat niet alle huishoudens mee kunnen komen met de energietransitie. Huishoudens die moeilijkheden hebben met het betalen van hun energierekening, hebben ook geen mogelijkheden om te investeren in duurzame energie. Huishoudens waarbij de energierekening een te groot percentage van het inkomen beslaat vallen onder de term energiearmoede. Omdat er nog geen eenduidige definitie bestaat voor energiearmoede wordt dit percentage geschat op 10%. Daarnaast blijkt dat juist de huishoudens met een laag inkomen in woningen zitten met de slechtste energie labels. In het meetinstrument zal daarom worden ingegaan op het energielabel van de woning en tevens in hoeverre de huishoudens inzicht hebben in het energielabel van hun woning. Niet alleen is er de druk dat deze huishoudens overgaan op een andere energiebron, maar is het ook van belang dat de woning een beter energielabel krijgt. Voor huishoudens met energiearmoede kan dit een onmogelijke opgave zijn. Daarom zal ook dit mee worden genomen in het meetinstrument. Uit onderzoek blijkt dat er in Nederland nog niet veel aandacht is voor energiearmoede, terwijl op Europees gebied er een aantal landen zijn die wel bezig zijn met de aanpak van energiearmoede.

De gemeente Oldambt wil graag verandering motiveren bij de huishoudens met energiearmoede om ook mee te doen in het proces van de energietransitie. Er bestaan een aantal theorieën, die een mens motiveert om tot actie te komen. Om ervoor te zorgen dat iemand intrinsiek gemotiveerd is, is het van belang dat iemand het gevoel heeft dat ze de controle hebben, dat ze met een bepaald gedrag ook daadwerkelijk hun doel kunnen behalen en dat er interesse is. In welke mate de huishoudens met energiearmoede intrinsiek gemotiveerd zijn, zal uit het praktijkonderzoek blijken. Daarnaast bestaat er de theorie dat mensen leren door middel van straffen en belonen. Als laatste is er de attributietheorie die gaat over hoe mensen dingen verklaren. Dit kan door externe en door interne attributie. Bij externe attributie legt de persoon de oorzaak aan iets buiten zichzelf, bij interne attributie legt de persoon de oorzaak op zichzelf. Uit het praktijkonderzoek zal blijken hoe gemotiveerd de huishoudens met energiearmoede zijn. Hoe de huishoudens nog verder gemotiveerd kunnen worden zal ook blijken uit het praktijkonderzoek.

3 Methode

In dit derde hoofdstuk zal er nader worden ingegaan op de methode van het onderzoek. Hierbij wordt in paragraaf 1 de typering van het onderzoek verantwoord met een koppeling naar de onderzoeksvraag. In paragraaf 2 worden de onderzoekseenheden, die gebruikt zijn voor de gegevensverzameling, uitgelegd. In de derde paragraaf vindt u het onderzoeksinstrument, waarbij wordt toegelicht hoe deze tot stand is gekomen. Een procedure van de gegevensverzameling bevindt zich in paragraaf 4 en in paragraaf 5 is het analyseplan uitgewerkt.

3.1 Typering onderzoek

Het doel van het onderzoek is om voor de gemeente Oldambt inzichtelijk te kunnen krijgen wat de huishoudens met energiearmoede nodig hebben om mee te kunnen doen met de energietransitie, zodat het gemeentelijk beleid hierop aangepast kan worden. De geformuleerde hoofdvraag bij dit doel is: 'Wat hebben huishoudens met energiearmoede nodig van de gemeente Oldambt aan ondersteunend beleid om de energietransitie te realiseren?' Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden en een inventarisatie te kunnen maken, hebben de onderzoekers naar de huishoudens gekeken, die te maken hebben met energiearmoede aan de hand van drie specifieke invalshoeken. Deze invalshoeken bestaan uit een financieel perspectief, een woningprestatie perspectief en een psychosociaal perspectief. Bij dit doel werd er gebruik gemaakt van een inventariserend onderzoek, omdat de onderzoekers de huidige stand van zaken in beeld probeerden te brengen (Migchelbrink, 2010). De onderzoekers wilden door middel van gesprekken achter de ervaringen en mogelijke ondersteuning komen die deze huishoudens nodig hebben, om op deze manier een beschrijving en inventarisatie te kunnen maken van deze huishoudens.

Dit maakte de typering van het onderzoek kwalitatief, omdat door gebruik te maken van open technieken, er gericht wordt op interpretaties, ervaringen en betekenis die mensen geven aan hun dagelijks leven. In het onderzoek is er geprobeerd om de afstand tussen de onderzoekers en de respondenten en informanten zo klein mogelijk te maken (Migchelbrink, 2010).

3.2 Onderzoekseenheden

Allereerst hebben de onderzoekers een literatuuronderzoek gedaan op basis van de voorvragen die naar aanleiding van de hoofdvraag geformuleerd werden. Tijdens het literatuuronderzoek hebben de onderzoekers zo veel mogelijk wetenschappelijke bronnen gebruikt. Echter, omdat energiearmoede en energietransitie actuele thema's zijn, hebben de onderzoekers ook veel actuele bronnen kunnen gebruiken, die relevant waren voor het onderzoek. Daarnaast hebben de onderzoekers, wanneer ze iets bevonden, meerdere bronnen geraadpleegd om op deze manier de interne validiteit van het onderzoek te verhogen door middel van triangulatie (Migchelbrink, 2010).

Uit literatuuronderzoek is niet een specifieke grootte van de populatie, van huishoudens met energiearmoede, gebleken. Wel is er naar aanleiding van de theorie een berekening gemaakt die een mogelijk aantal huishoudens met energiearmoede in de gemeente Oldambt weergeeft. Dit kwam op een totaal van 2.241 huishoudens. De vraag van de gemeente is om inzicht te krijgen in wat de huishoudens met energiearmoede van de gemeente Oldambt nodig hebben om mee te gaan met de energietransitie. Dit maakt dat de respondenten van de onderzoekers de huishoudens zijn die te maken hebben met energiearmoede in de gemeente Oldambt. Zij kunnen immers het beste aangeven wat ze zelf nodig hebben vanuit de gemeente om mee te gaan met de energietransitie.

Deze huishoudens met energiearmoede staan allemaal voor dezelfde opgave, namelijk het realiseren van de energietransitie, ondanks de situatie van energiearmoede, waarin zij zich bevinden. Uit de literatuur blijkt dat deze huishoudens vaak dezelfde obstakels ondervinden, zoals hoge energiekosten en een laag energielabel, waardoor zij niet de middelen hebben om de energietransitie te realiseren. Dit alles versterkt de externe validiteit en dus de generaliseerbaarheid.

De onderzoekers wilden een minimum van acht tot een maximum van tien respondenten, wonend in de gemeente Oldambt, vinden voor het onderzoek. De onderzoekers hebben hiervoor gekozen, omdat het uitgebreide interviews zouden worden wat veel tijd in beslag zou nemen. Uiteindelijk hebben de onderzoekers een totaal van acht respondenten kunnen vinden, die onder een vorm van energiearmoede vielen. Hierbij is ook rekening gehouden met de verschillende vormen van energiearmoede, zoals gemeten energiearmoede, 10% of meer van het inkomen kwijt aan de energierekening, en subjectieve- en verborgen energiearmoede, huishoudens die moeilijkheden hebben om het huis te verwarmen en/of besparen door het huis niet genoeg te verwarmen.

De onderzoekers waren van plan de interviews bij de respondenten thuis af te nemen. De onderzoekers hoopten dat deze situatie de eerlijkheid en openheid van de respondent bevorderde, om zo de externe validiteit van het onderzoek te vergroten (Migchelbrink, 2010). De onderzoekers zullen vooraf aan het interview vragen of deze opgenomen mag worden, om bij de gegevensverzameling terug te kunnen luisteren. Tevens zal de opname alleen voor het onderzoek beluisterd worden en na de verwerking van het interview in het verslag zal de opname worden verwijderd. Daarnaast waarborgen de onderzoekers de privacy van de respondenten door het gebruik van gefingeerde namen. In tabel 1 staan de demografische gegevens van de respondenten uitgewerkt met gefingeerde namen.

Tabel 1: Demografische gegevens respondenten

	Petra	Lisa	Amy	Shelley	Michelle	Kelly	Marianne	Frans
Geslacht	V	V	V	V	V	V	V	M
Leeftijd	46	22	25	48	39	42	32	42
Nationaliteit	NL ¹	NL	NL	NL	NL	NL	NL	NL
Etniciteit	Poolse	NL	NL	NL	NL	NL	NL	NL
Woon plaats	Wins ²	Wins	Fin ³	Wins	Wins	Wins	Wins	Wins
Soort woning	Huur	Huur	Koop	Koop	Huur	Huur	Huur	Koop
Aantal personen in huishouden	2	3	2	3	3	Alleen	4	Alleen
Ontvangt inkomsten uit	Bijstand	Baan	Baan	Beiden een baan	WAO WIA	+ Uitkering	Uitkering	Baan

¹ NL staat voor Nederlandse

² Wins staat voor Winschoten

³ Fin staat voor Finsterwolde

3.3 Onderzoeksinstrument

Het uiteindelijke onderzoeksinstrument dat is gebruikt, is voortgekomen uit de onderzoeksvraag en het literatuuronderzoek. In deze paragraaf zal worden toegelicht hoe dit onderzoeksinstrument tot stand is gekomen vanuit de literatuur en de redenering achter welke methode gekozen is.

3.3.1 Gekozen onderzoeksinstrument

Allereerst hebben de onderzoekers de keuze gemaakt voor ondervraging, omdat de onderzoekers gegevens wilden verkrijgen van de respondenten. Daarna is de overweging gemaakt om individuele of groepsgewijze gesprekken te voeren. Bij deze overweging hebben de respondenten van de onderzoekers meegespeeld. Het gaat om respondenten die in waarschijnlijk lastige situaties zitten, waarbij in een groepsgesprek de persoonlijke opvattingen mogelijk niet goed naar voren zouden komen. Daarom is er gekozen voor individuele gesprekken. Hierna kwam de overweging van een face to face of een niet-lijfelijke ondervraging. In het geval van dit onderzoek speelde niet alleen het huishouden een rol maar ook de woningprestatie zelf. Daarnaast, zoals al eerder genoemd, gaat het om respondenten, die waarschijnlijk in lastige situaties zitten. Een niet-lijfelijke ondervraging is minder persoonlijk en zo zullen ze naar waarschijnlijkheid niet alle vragen beantwoorden. De keuze voor een mondelinge ondervraging was vrij snel duidelijk, omdat het op die manier mogelijk is om door te vragen om duidelijke antwoorden te krijgen. Voor de onderzoekers was het duidelijk wat ze wilden weten, maar er hoefde niet een bepaalde volgorde aan de open vragen gehouden te worden. De onderzoekers wilden veel ruimte geven voor eigen inbreng en toelichting, wat betere data op kan leveren. Er is gekozen voor een half-gestructureerde ondervraging, omdat de informatie en opvattingen die hieruit voort komen uitgebreid besproken kunnen worden. Deze overwogen keuze verhoogt daarom de validiteit van het onderzoek. De vragenlijst voor het half-gestructureerde interview is te vinden in de bijlage A.

3.3.2 Inhoud onderzoeksinstrument

Naar aanleiding van het literatuuronderzoek kwamen er een aantal punten naar voren. Zoals beschreven in literatuurhoofdstuk 2.1, zal er worden gekeken naar de druk die huishoudens met energiearmoede ervaren om te verduurzamen. Deze specifieke vraag hebben de onderzoekers niet geformuleerd, omdat deze door ieder huishouden anders ingevuld kan worden. In plaats daarvan is er besloten om te vragen naar hoever de huishoudens op de hoogte zijn van de opwarming van de aarde, de nodige energietransitie, of ze onderzoek hebben gedaan naar de mogelijkheden die ze als huishouden hebben om met de energietransitie mee te doen en of ze binnen hun sociale netwerk mensen kennen die met de energietransitie bezig zijn. Op die manier krijgen de onderzoekers alsnog antwoord op deze uit de literatuur geformuleerde vraag over de druk die de huishoudens voelen en tevens hebben de onderzoekers met deze vraag inzicht gekregen of de huishoudens op de hoogte zijn van de mogelijkheden en subsidies, die naar voren kwamen in het literatuurhoofdstuk 2.2.1.

Uit ditzelfde literatuurhoofdstuk kwam een voorspelling dat juist de huishoudens met een slecht energielabel niet mee kunnen komen met de energietransitie en daarom is er in het meetinstrument een financieel overzicht meegenomen, zodat er een vergelijking gemaakt kan worden tussen het inkomen en de hoogte van de energierekening. Tevens stellen de onderzoekers daarom de vraag wat het energielabel van de woning is en kunnen de onderzoekers zien in hoeverre de huishoudens op de hoogte zijn van het energielabel van hun eigen woning. Na de interviews afgenomen te hebben, hebben de onderzoekers het inzicht van de respondenten in het energielabel van hun woning gecontroleerd aan de hand van energielabel check van de Rijksoverheid (z.d.-d) en van

energielabelatlas (z.d.). In literatuurhoofdstuk 2.3 werd ook de vraag gesteld in hoeverre de energierekeningen zijn gestegen en in hoeverre de huishoudens de energietransitie niet kunnen realiseren. Door een financieel overzicht te vragen kunnen de onderzoekers een gedeelte van deze vraag beantwoorden. Om het andere gedeelte van deze vraag te kunnen beantwoorden hebben de onderzoekers tevens de vraag gesteld of er veranderingen zijn geweest in de hoogte van de energierekening.

Bij ditzelfde literatuurhoofdstuk werd aangegeven dat er drie factoren van invloed zijn bij energiearmoede. Namelijk de hoogte van het inkomen, de hoogte van de energierekening en slechte wooncondities. Deze drie factoren zijn in combinatie met bovengenoemde punten daarom meegenomen in het meetinstrument.

De onderzoeksvraag vanuit de gemeente is wat de huishoudens nodig hebben om de energietransitie te realiseren en daarom is er in het onderzoeksinstrument gevraagd naar de hulp die de huishoudens nu al ervaren vanuit de gemeente en wat de huishoudens graag zouden willen zien van de gemeente. Dit sluit ook aan bij het literatuurhoofdstuk 2.4. Naast te vragen over de hulp die ze ervaren vanuit de gemeente, is het ook interessant om te weten of ze vanuit hun sociaal netwerk een vorm van hulp ervaren.

Om een compleet beeld te krijgen van het huishouden vragen de onderzoekers hoe de huishoudens tegenover de energietransitie staan. Naar aanleiding van het literatuuronderzoek wordt er dus ingegaan op drie invalshoeken, financieel perspectief, woningprestatie perspectief en psychosociaal perspectief. Deze overwogen keuze op basis van de literatuur en de onderzoeksvraag vanuit de gemeente verhoogd de validiteit van het onderzoek.

In literatuurhoofdstuk 2.6 wordt intrinsieke motivatie toegelicht. Om inzicht te krijgen in welke mate de huishoudens intrinsiek gemotiveerd zijn, om mee te komen in de energietransitie, zijn er in het onderzoeksinstrument de drie componenten, die voor de intrinsieke motivatie zorgen, meegenomen. Dit zijn het gevoel van controle en/of autonomie om mee te kunnen komen in de energietransitie, de interesse van de huishoudens in de energietransitie en of de huishoudens het gevoel hebben dat ze met een bepaald gedrag hun doel kunnen behalen. Deze inzichten kunnen de gemeente Oldambt helpen om duidelijk te krijgen op welke punten de huishoudens gemotiveerd zijn en op welke punten de gemeente kan inspelen om de huishoudens compleet intrinsiek gemotiveerd te maken.

Naast de gemaakte vragenlijst hebben de onderzoekers een antwoordformulier ontwikkeld, te vinden in bijlage B. Tijdens de interviews houden de onderzoekers een taakverdeling aan, waarbij één onderzoeker het interview houdt en de andere onderzoeker de vragenlijst invult. Op deze manier houdt de onderzoeker met de vragenlijst het overzicht en kan de andere onderzoeker een goed gesprek voeren met de geïnterviewde. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van het onderzoek, omdat er op deze manier geen vragen zullen worden gemist en omdat het gesprek nog na kan worden geluisterd.

3.4 Procedure gegevensverzameling

Deze doelgroep respondenten was lastig te vinden en te bereiken, omdat mensen die moeilijkheden hebben hierover niet heel open zijn. Om in contact te komen met de huishoudens met energiearmoede hebben de onderzoekers daarom gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode (Migchelbrink, 2010). Door eerst in contact te komen met informanten, organisaties waar mensen

met een desbetreffende hulpvraag komen, konden de onderzoekers de benodigde respondenten vinden (Migchelbrink, 2010). Omdat organisaties met anonimiteit zitten zou de organisatie zelf de desbetreffende respondenten vragen of ze mee wilden werken aan het onderzoek en zouden de onderzoekers de anonimiteit van de respondenten in het onderzoek meenemen.

De onderzoekers hebben in april Sociaal werk Oldambt, het Leger des Heils, de Voedselbank, Humanitas, Acantus woningcorporatie, Synergon, het Dorpsbelang, de Volkskredietbank en verschillende werknemers binnen de gemeente Oldambt benaderd. Van het Leger des Heils, de Voedselbank, Humanitas, Acantus en Synergon kwamen reacties dat ze ofwel niet de mogelijkheid hadden om de onderzoekers te helpen ofwel dat ze zaten met de nieuwe privacy regeling en dus niet konden helpen. Met een van de verschillende werknemers binnen de gemeente was een afspraak gemaakt op 4 mei. Echter kwam van haar informatie voor organisaties die konden worden benaderd, zichzelf kon ons niet verder helpen.

Bij Sociaal Werk Oldambt hebben de onderzoekers een afspraak kunnen plannen om toe te lichten waarnaar ze op zoek waren. Vanuit deze instelling kwam een respondent, die tevens medewerking wilde verlenen. Een afspraak met deze respondent werd gepland op 9 mei.

Ook is er een afspraak geweest met een teamleider budgetbeheer en ondersteuning van de Volkskredietbank op 9 april. Zij wilde medewerking verlenen en zou handmatig informatie vergelijken over respondenten, die met energiarmede te maken hadden. Van de totaal 30 mensen die ze handmatig had bekeken waren er 5 die binnen de doelgroep vielen. Echter van deze 5 waarmee zij contact probeerde op te nemen, was er maar 1 voor haar bereikbaar en die wilde wel medewerking verlenen. Echter hebben de onderzoekers geen contact met deze persoon kunnen krijgen, niet telefonisch noch per mail.

Uiteindelijk, na contact te hebben gelegd met verschillende organisaties waaruit een totaal van 2 respondenten kwamen waarvan er 1 te bereiken was, hebben de onderzoekers hun sociale netwerk ingezet. Kennissen van een van de onderzoekers woonde in Winschoten en Finsterwolde. Na hun telefonisch benaderd te hebben of ze medewerking wilde verlenen met het onderzoek, is een afspraak met hen op 21 mei gepland.

Bij deze afspraken hebben de onderzoekers tevens de sneeuwbalmethode ingezet en gevraagd of ze mensen in hun omgeving kenden, die in een zelfde situatie zitten. Wanneer dit zo was, hebben de onderzoekers gevraagd of de respondent deze nieuwe respondenten zouden willen benaderen met de vraag of ze mee wilden werken met het onderzoek. Op die manier kwamen de onderzoekers niet zomaar binnen vallen. Beide respondenten kwamen met nieuwe respondenten voor de onderzoekers en zo hebben de onderzoekers een totaal van 8 respondenten kunnen vinden. Afspraken met deze respondenten hebben plaatsgevonden op 25 mei, 1 juni en 2 juni.

Tijdens de gesprekken, die thuis hebben plaats gevonden, hebben de onderzoekers ervoor gezorgd dat er eerst contact was met de respondent voordat zij het interview afnamen, zodat er een fijn en open gesprek ontstond.

Omdat het mogelijk was dat de respondent niet zijn gehele financiële overzicht wilde geven, hielden de onderzoekers de vraag achter de hand wat voor percentage de energierekening ten opzichte van

het inkomen was. Op deze manier hoefde de respondent geen persoonlijke gegevens te verstrekken, maar kon er wel gekeken worden of er sprake was van energiearmoede.

3.5 Analyseplan

Het onderzoek is een kwalitatief onderzoek en om het overzicht te behouden hebben de onderzoekers de resultaten gecodeerd.

Om een vergelijking te kunnen maken tussen de verschillende huishoudens hebben de onderzoekers bijlage B tevens als checklist gebruikt. De opgenomen interviews zijn op een samengevatte manier getranscribeerd, mede aan de hand van dit antwoordformulier en te vinden in de bijlages C1 t/m C8. Door deze manier van verwerking en analyse wordt de betrouwbaarheid verhoogd, omdat de onderzoekers dichtbij de werkelijkheid bleven. De onderzoekers hebben bij deze samengevatte manier van transcriberen rekening gehouden met de verschillende perspectieven, die in verschillende alinea's naar voren komen wat het overzichtelijk houdt.

Hierna hebben de onderzoekers de informatie uit de interviews gecodeerd aan de hand van de kantlijnbenadering. Typerende opmerkingen uit de interviews zijn hierbij vertaald naar inzichten en perspectieven, wat een duidelijk en overzichtelijk resultatenhoofdstuk maakt. Tevens maakt dit het beantwoorden van de verschillende deelvragen begrijpelijker.

4 Resultaten

Om duidelijke resultaten te kunnen geven hebben de onderzoekers een verdeling gemaakt tussen de verschillende perspectieven van de woning, psychosociaal en financieel gebied. En naar aanleiding van het coderen is hierbij energietransitie als kopje toegevoegd. De resultaten op deze verschillende gebieden zullen aan de hand van tabellen en figuren worden toegelicht. In de resultaten worden de gefingeerde namen genoemd van de respondenten, om een beter en levendiger beeld te creëren voor de lezer. De uitwerkingen van de interviews met de respondenten staan in bijlage C.

4.1 Woning

Tijdens het interview met de respondenten is er gekeken naar de huisvesting en energieprestatie van de woning. De uitkomsten van de interviews zijn overzichtelijk te vinden in tabel 2. Zoals te zien is, zijn er verschillende soorten woningen bezocht met variërende bouwjaren van 1911 tot 1986. Tevens woonden de respondenten in zowel huur als koopwoningen. Wat opvalt is dat alle woningen een CV hebben als verwarmingssysteem en dat er in geen van de woningen zelf energie wordt opgewekt. Wel zijn de meeste woningen geïsoleerd, al is dit in de meeste gevallen alleen door middel van dubbele beglazing.

Tabel 2: Huisvesting en energieprestatie van de woning

	Petra	Lisa	Amy	Shelley	Michelle	Kelly	Marianne	Frans
Woon plaats	Wins ⁴	Wins	Fin ⁵	Wins	Wins	Wins	Wins	Wins
Soort woning	Hoek	Tussen woning	Vrijstaand	Rijtjes woning	Rijtjes woning	Flat	Rijtjes woning	Rijtjes woning
Huur/koop woning	Huur	Huur	Koop	Koop	Huur	Huur	Huur	Koop
Bouwjaar	1976	1963	1911	1969	1963	1986	1972	1941
Energie label	C	F	G	C	C	C	C	F
Verwarming systeem	CV	CV 2016	CV	CV 2008	CV	CV	CV	CV
Zelf energie opwekken	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
Geïsoleerd	DG ⁶ NK ⁷	Nee	DG Wol iso ⁸	DG	DG	Ja	Ja in 2015 DG beneden	Zelf GG ⁹ in 2018

In de interviews werden de respondenten gevraagd naar het energielabel van hun woning en de meesten wisten wel het juiste energielabel te geven, wat de woning had gekregen. Echter benoemden de meeste huurbewoners dat, hoewel het energielabel in de meeste gevallen niet

⁴ Wins staat voor Winschoten

⁵ Fin staat voor Finsterwolde

⁶ Dubbele glazen

⁷ Nieuwe kozijnen

⁸ Wol isolatie

⁹ Gedeeltelijk geïsoleerd

extreem slecht is, ze niet geloven dat dit het juiste energielabel is. De bewoners voelen het, in de meeste gevallen, tochten en benoemen ook dat ze in de winter niet te dicht bij het raam willen zitten, omdat ze dan de kou voelen. Wanneer er gekeken wordt op energielabelatlas naar het energielabel, staat er bij enkele gevallen bij dat dit gebaseerd is op een indicatie van voor 2015.

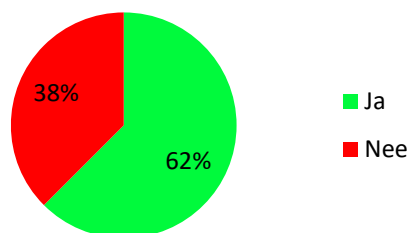
4.2 Energietransitie

De respondenten zijn in het interview gevraagd naar wat ze denken dat de energietransitie inhoudt, naar hun visie op de energietransitie en naar de visie van hun eigen energietransitie in hun woning.

4.2.1 Mate van kennis

In figuur 1 is te zien wat voor percentage van de acht respondenten wist wat de energietransitie inhield. Het grootste gedeelte van de respondenten wist wel wat de energietransitie inhield en dat het voortkwam uit de opwarming van de aarde. Wanneer de respondent op de hoogte was van de omschakeling van gas naar een andere energiebron, maar de juiste benaming hiervoor niet wist, hadden de respondenten wel kennis van de energietransitie. Omschakelingen naar pellet kachels, warmtepompen, gasloos en inductie koken werden zoal benoemd. Daarnaast waren er ook mensen die geen kennis hebben van de opwarming van de aarde. Zoals ook te lezen in bijlage C8 is het volgens Frans niet nodig om de energietransitie te realiseren vanwege de opwarming van de aarde. Hij gelooft niet dat de hoogte van de CO2 uitstoot te maken heeft met de klimaatverandering, maar heeft de mening dat het meer te maken heeft met schommelingen in het weer en klimaat.

Figuur 1: Heeft kennis van de energietransitie

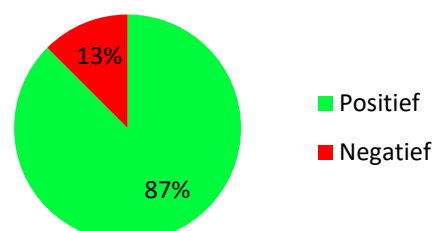


4.2.2 Visie op energietransitie

Tevens werden de respondenten gevraagd naar hun visie op de energietransitie. Zoals te zien is in figuur 2 was het grootste gedeelte van de respondenten positief over de energietransitie. De respondenten benoemden dat het goed is voor het milieu om over te gaan op een andere energiebron. Niet alleen werd het milieu benoemd maar ook werden de aardbevingen in Groningen benoemd als een consequentie van het boren naar gas.

Echter zoals te lezen is in bijlage C8 kost het volgens Frans de staat te veel geld, wordt er door de staat te makkelijk over gedacht en weten de mensen er te weinig van. Daarom kijkt hij negatief tegen de energietransitie aan en is hij van mening dat het niet gaat lukken.

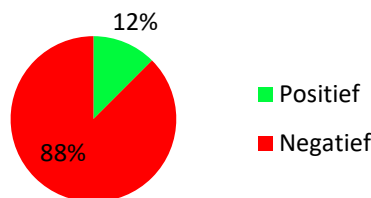
Figuur 2: Hoe kijken de respondenten tegen de energietransitie aan?



4.2.3 Visie op eigen energietransitie

Te zien in figuur 3 is de reactie van de respondenten op de vraag hoe ze tegen de energietransitie van hun eigen woning aankijken. Hier is te zien dat het grootste gedeelte van de respondenten negatief tegenover staan. Er wordt door de respondenten, zowel de huurders als de kopers, benoemd dat dit enorm veel geld zal gaan kosten. De huurders benoemen dat er zeer waarschijnlijk een stijging in de huur plaats zal vinden, wanneer er verduurzaamd zal gaan worden in hun woning. Daarnaast zullen ze nieuwe pannen moeten kopen etc. Dit zal dus nog meer kosten met zich meebrengen. Er was een respondent, tevens een huurder, die benoemde dat het maar zo snel mogelijk moet gebeuren door de verhuurder. Zij benoemde verder geen negatieve gevolgen die het met zich mee kon brengen. Bij de kopers werd veelal benoemd dat het investeren in het verduurzamen te veel kosten met zich mee zou brengen en dat ze dit met geen mogelijkheden zouden kunnen betalen.

Figuur 3: Hoe kijken de respondenten tegen hun eigen energietransitie aan?



4.3 Psychosociale achtergrond

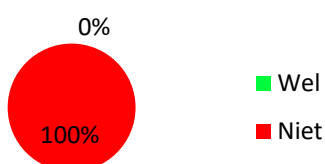
In deze paragraaf wordt er beschreven wat de respondenten aan hulp ervaren vanuit de gemeente, instanties en hun sociale contacten. Ook wordt er in gegaan op wat de respondenten aan hulp wensen van de gemeente.

4.3.1 Ervaren hulp

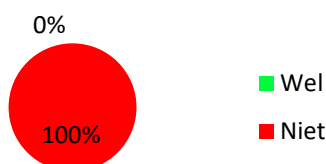
De respondenten is gevraagd naar de hulp die zij ervaren vanuit de gemeente, verschillende instanties en hun sociale contacten om de energietransitie te realiseren. Hulp kan bestaan in verschillende vormen, maar de meest voorkomende vorm van hulp is informeren.

Vanuit de gemeente en verschillende instanties ervaren de respondenten geen hulp, zoals te zien in figuren 4 en 5. De respondenten gaven aan dat zij geen informatie ontvangen hadden van de gemeente over de energietransitie. Ook van andere instanties ervaren zij geen hulp, ook niet in de vorm van informatie. Zoals in figuur 6 te zien is, ervaart de helft van de respondenten wel hulp van hun sociale contacten en de andere helft niet.

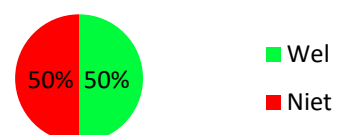
Figuur 4: Ervaren hulp van de gemeente



Figuur 5: Ervaren hulp van instanties



Figuur 6: Ervaren hulp van sociale contacten



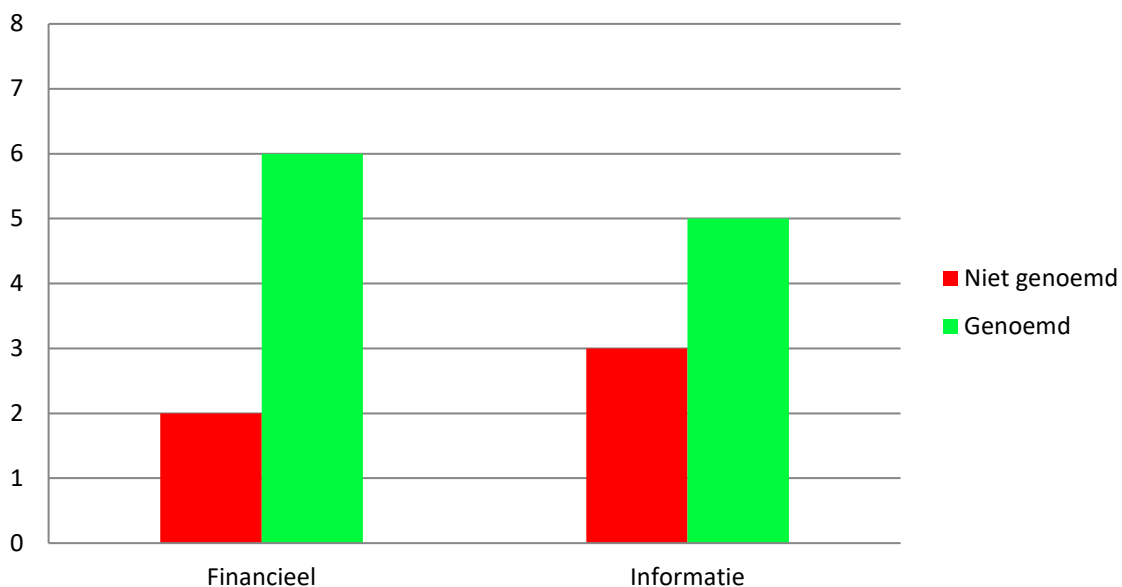
Wat betreft de hulp die de respondenten ervaren van hun sociale contacten gaat het vooral om in contact komen met en informatie krijgen over de energietransitie. Wat men vooral beschreef was dat familieleden of vrienden bepaalde aanpassingen in het huis hadden laten doen om het duurzamer te maken. Veelal gaven de respondenten aan dat, ondanks dat ze contact hadden met mensen die bezig zijn met energietransitie, ze er vrij weinig met hen over spraken.

4.3.2 Gewenste hulp van gemeente

De respondenten gaven verschillende vormen van gewenste hulp aan. De meesten noemden financiële en informatieve hulp, zoals in figuur 7 is weergegeven. In de gesprekken kwam naar voren dat er een gebrek aan informatie is. Communicatie, of een gebrek aan, is volgens de respondenten een probleem. Ze zitten nu met veel vragen.

Binnen de informatieve hulp werden verschillende manieren genoemd. Zo werd er genoemd dat er brieven rondgestuurd konden worden met uitleg over de energietransitie en mogelijkheden voor de inwoners. Ook werd er genoemd dat ze wel iemand langs huis wilden hebben die samen met hen in gesprek kan gaan. Door een nieuwe wooneigenaar werd het idee aangestipt om nieuwe bewoners een folder mee te geven, die aan de hand van informatie over hun huis de mogelijkheden in de energietransitie aangeeft, met daarbij de mogelijkheid om iemand vanuit de gemeente over de vloer te laten komen voor een gesprek.

Figuur 7: Gewenste financiële en informatieve hulp van de gemeente



Amy noemde dat de energietransitie nog te weinig genormaliseerd is, te lezen in bijlage C3. Zij dacht dat wanneer er meer informatie is en het een bekender begrip is, men meer geneigd is om er in mee te gaan. Zij zei ook dat men de energietransitie nog wel eens als eng kan ervaren, omdat er gewoon te weinig over bekend is. Petra zei eigenlijk hetzelfde, te vinden in bijlage C1. Zij zei dat ze de energietransitie ziet als chaos en iets engs.

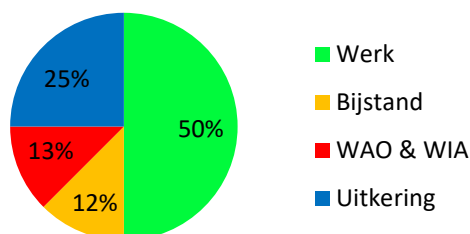
Volgens een van de respondenten moet er ook meer voorlichting worden gegeven over energieverbruik. En niet met allemaal dure woorden, maar gewoon in Jip en Janneke taal.

Onder de respondenten zijn er een aantal punten naar voren gekomen die door hen als mogelijke oplossingen werden gezien. Shelley, in bijlage C4, kwam bijvoorbeeld met het idee om net zo als boilers, duurzame oplossingen te laten leasen. Zo hoeven mensen geen grote aankopen te doen, maar doen ze wel mee in de transitie. Amy, bijlage C3, gaf aan dat er niet alleen in de gemeente meer communicatie moet zijn over de energietransitie, maar dat dit in het hele land moet gebeuren. Het moet volgens haar namelijk genormaliseerd worden. Ook werd er vaak een slimme meter of een nest thermostaat genoemd. Deze geven mensen meer inzicht in hun energieverbruik, zodat er minder snel schulden ontstaan.

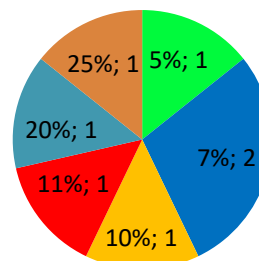
4.4 Financieel

Van de respondenten ontvangt de helft het inkomen vanuit werk en de andere helft vanuit een vorm van uitkering. Dit is terug te zien in figuur 8.

Figuur 8: Respondent ontvangt inkomen uit



Figuur 9: Percentage energiekosten ten opzichte van het inkomen



De respondenten zijn gevraagd hoeveel zij verdienen en hoeveel zij betalen aan energiekosten. Het percentage van de energiekosten ten opzichte van het inkomen staan weergegeven in figuur 9. In figuur 9 staat, naast het percentage dat de huishoudens aan haar energiekosten uitgeeft, ook het aantal huishoudens die datzelfde percentage heeft. Het grootste deel betaalt 10 procent of meer van haar inkomen aan haar energierekening. Deze groep valt onder de gemeten energiearmoede. De andere respondenten vallen niet onder deze groep, maar onder de verborgen en/of subjectieve energiearmoede.

De hoogte van het percentage wat men betaalt aan huur is heel divers. De huishoudens betalen tussen de 19 en 81 procent van hun inkomen aan huur.

5 Conclusie, discussie en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk wordt de conclusie van het onderzoek gegeven. Tevens wordt er een discussie gegeven over de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek. En daarna worden aanbevelingen gegeven die naar voren zijn gekomen tijdens het onderzoek.

5.1 Conclusie

In deze paragraaf wordt er antwoord gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek en deze luidt als volgt: 'Wat hebben huishoudens met energiearmoede nodig van de gemeente Oldambt aan ondersteunend beleid om de energietransitie te realiseren?'.

De energietransitie is een enorme opgave. Van alle huishoudens wordt verwacht dat ze meedoen in het verduurzamen van hun woning. Echter blijkt dat niet alle huishoudens mee kunnen komen met de energietransitie. Een groep die hier moeite mee heeft zijn de huishoudens met energiearmoede. Zij betalen een te groot deel van het inkomen aan hun energierekening. De respondenten betaalden tussen de 7 en 25 procent van hun inkomen aan hun energierekening.

De geïnterviewde huishoudens in dit onderzoek keken over het algemeen positief tegen de energietransitie aan. De een had er meer over gehoord dan de ander. Maar de respondenten vonden het een voortvarend uitzicht dat de gaskraan dicht zou gaan en dat energie op een duurzamere manier zal worden opgewekt. Daarentegen waren de respondenten een stuk negatiever naar hun eigen energietransitie. Ze lopen er ten eerste vooral tegenaan dat ze niet de informatie hebben die zij nodig denken te zijn om de energietransitie te realiseren. Daarbij vinden zij de transitie te duur. Velen geven aan niet de financiën te beschikken om te kunnen investeren in duurzame voorzieningen. Kortom, men staat wel achter het idee van energietransitie, maar vindt de energietransitie zelf te prijzig en weet er naar eigen zeggen nog te weinig van.

Het gebrek aan informatie is terug te zien in de mate dat de huishoudens hulp van de gemeente en instanties ervaren. Dit is namelijk unaniem niet aanwezig bij de respondenten. Vanuit de sociale contacten ervaren de respondenten nog de meeste hulp, wat voornamelijk bestaat uit in contact komen met en informatie winnen over duurzame maatregelen.

Uit de gesprekken met de huishoudens kwamen er voornamelijk twee punten aan de orde, die zij als wenselijke hulp zien, namelijk financiële en informatieve hulp. Mensen zitten te wachten op informatie. Er heerst nu onrust en onzekerheid door het gebrek aan informatie en zekerheid. Zij missen de communicatie vanuit de gemeente naar hun inwoners, die de energietransitie moeten realiseren. Daarbij willen mensen graag financiële hulp om te kunnen investeren in duurzame voorzieningen, die ervoor zorgen dat ook zij de energietransitie kunnen realiseren. Dit kan volgens de respondenten onder andere bestaan uit subsidies en mogelijkheden tot leasen van voorzieningen.

5.2 Discussie

Voor dit onderzoek is een vragenlijst opgesteld, mede aan de hand van bevindingen uit de literatuur, om inzicht te krijgen in de huishoudens met energiearmoede en om erachter te komen wat deze huishoudens nodig hebben om mee te gaan in de energietransitie. Tevens is er een antwoordformulier opgesteld voor de onderzoekers om tijdens het interview de belangrijke informatie gelijk te noteren. De interviews zijn afgenomen met huishoudens die onder verschillende gradaties van energiearmoede vallen. Ook deden huishoudens mee die niet onder de gemeten

energiearmoede vallen, van 10% of hoger, maar wel te maken hebben met verborgen en/of subjectieve energiearmoede. Op basis hiervan kan gesteld worden dat de resultaten valide zijn.

Er moet wel benoemd worden dat het vinden van respondenten, mede door de nieuwe privacywet, moeilijk was. Hoewel verschillende organisaties benaderd waren en ook medewerking wilden verlenen, kon er weinig tot geen contact gekregen worden met de mogelijke respondenten. Uiteindelijk konden de onderzoekers via het eigen netwerk en het netwerk van deze respondenten, ofwel via de sneeuwbalmethode, toch nog aan huishoudens komen. Dit kan invloed hebben gehad op de validiteit van het onderzoek. Aangezien voor het onderzoek het minimum aantal respondenten van 8 huishoudens is gevonden, was het belangrijk om via deze 8 respondenten zo veel mogelijk informatie te genereren om het onderzoek zo valide mogelijk te maken. Echter was er een respondent die bepaalde financiële informatie niet wilde verschaffen, waardoor er minder informatie is verkregen. Dit kan invloed hebben gehad op de validiteit van het onderzoek.

Verder hebben alle gesprekken met de respondenten in mei plaatsgevonden. Dit was een uitzonderlijk mooie maand qua weer betreft, hierdoor kan de gemoedstoestand van de respondenten mogelijk positief beïnvloed zijn, wat invloed kan hebben gehad op de betrouwbaarheid. De keuze om bij de respondenten thuis af te spreken was een weloverwogen keuze om ervoor te zorgen dat de respondenten eerlijk en open waren tijdens het gesprek. Dit zou de externe validiteit van het onderzoek versterken. Maar daar tegenover moet gezegd worden dat tijdens de gesprekken met sommige huishoudens kinderen aanwezig waren, die wellicht invloed hebben gehad op het gesprek, omdat het gesprek af en toe onderbroken werd. Ook dit kan invloed hebben gehad op de betrouwbaarheid. Een van de respondenten kon vanwege tijdgebrek niet bij haar thuis afspreken. Daarom heeft het gesprek op haar werk plaatsgevonden, waardoor zij zich wellicht in een minder vertrouwde omgeving begaf, wat mogelijk van invloed is geweest op de betrouwbaarheid.

Ondanks de moeilijkheden voor en tijdens de interviews blijkt uit de dat, hoewel het grootste gedeelte van de huishoudens met energiearmoede op de hoogte zijn van de energietransitie en hier positief in staan, ze negatief kijken naar de verduurzaming van hun eigen koop of huur woning. Dit resultaat is wel in overeenstemming met de verwachting dat het voor huishoudens met energiearmoede een bijna onmogelijke opgave is. Tijdens de interviews werden woorden als drama en onrust gebruikt wanneer het verduurzamen van de woning ter sprake kwam. Deze resultaten bevestigen het standpunt dat huishoudens met energiearmoede in benarde situaties kunnen komen, wanneer de druk om te verduurzamen wordt opgevoerd. Daarnaast betekent dit dat de huishoudens dus niet gemotiveerd zijn op dit moment. Volgens Brittamar (2018a) zijn er drie aspecten van belang voor intrinsieke motivatie om te veranderen. De persoon in kwestie moet het gevoel hebben controle te hebben over de situatie, oftewel autonoom zijn, dit is niet aan de orde omdat ze de nodige informatie over de energietransitie missen. De persoon moet het gevoel hebben met bepaald gedrag het doel te kunnen behalen. Bij sommigen is het gedrag wel aanwezig maar ze hebben niet de financiële middelen om het doel te behalen. En als laatste moet de persoon interesse hebben. Uit de resultaten van het interview kwam juist naar voren dat de respondenten wel interesse hebben in de energietransitie. Niet alleen omdat het goed is voor het milieu, maar ook omdat het de respondenten kan schelen in de kosten van de energierekening. Wat al eerder naar voren kwam en hier weer naar voren komt is dat er behoefte is aan informatie en financiële hulp. Wanneer de huishoudens met energiearmoede, zowel in de gemeente Oldambt als in andere gemeenten in heel

Nederland, geen informatie en financiële hulp krijgen, zal er mogelijk minder verduurzaamd worden en zullen de doelen, opgesteld in de Klimaatwet vanuit de overheid, niet behaald kunnen worden. Dit zal niet alleen consequenties hebben voor Nederland en de afspraken die ze gemaakt heeft in het Klimaatakkoord van Parijs, maar ook mondiaal voor het welzijn van de aarde.

Ook staat in de Klimaatwet beschreven dat woningcorporaties in het jaar 2020 alle huurwoningen moeten hebben verduurzaamd naar een energielabel van B of hoger. Wanneer er op dit moment gekeken wordt naar de verduurzaming van de huurwoningen en in hoeverre deze verduurzaming in gang is gezet, dan kan er geconcludeerd worden dat dit een enorme, waarschijnlijk onmogelijke, opgave wordt om dit in twee jaar te realiseren. Ook dit zal weer enorme impact hebben op de landelijke verduurzaming. Daarbij zullen de mensen in huurwoningen mogelijk nog hogere energiekosten krijgen, door belastingen, naargelang de woningcorporaties niet verduurzamen.

De stelling van Pels (2018), dat huishoudens met een lager inkomen niet mee kunnen komen met de energietransitie en dat juist deze huishoudens in het bezit zijn van een huis met een slecht energielabel, kan aan de hand van de resultaten mogelijk beaamd worden. Zo is te zien dat twee van de drie mensen met een koopwoning een slecht energielabel hebben en onder de term energiearmoede vallen, maar omdat het hier om een kleine groep respondenten gaat van de gehele populatie, is het mogelijk dat deze resultaten niet geheel representatief zijn voor de gehele doelgroep.

Er is een eerste stap gezet om het doel te behalen, dit doel was om in de gemeente Oldambt inzichtelijk te krijgen wat de huishoudens met energiearmoede nodig hebben om mee te kunnen doen met de energietransitie, zodat het gemeentelijk beleid aangepast kan worden. Dit maakt dat het onderzoek bruikbaar is voor de gemeente Oldambt. Wel moet er gezegd worden dat de resultaten wellicht niet generaliseerbaar zijn voor de gehele populatie, daar de onderzoeksgroep te gering was.

Kijkend naar de bruikbaarheid van het onderzoek, kan er worden gesteld dat dit wordt vergroot, omdat uit de antwoorden van de interviews blijkt dat de respondenten het vrij vaak unaniem met elkaar eens zijn, ondanks dat het een open vraag was, die hen uitnodigde om hun eigen visie te laten horen. Dit kan verklaard worden doordat de doelgroep in een zelfde soort situatie zit en dezelfde opgave heeft om mee te komen in de energietransitie, waardoor ze dezelfde problemen ervaren. Dit verhoogt de externe validiteit en tevens de betrouwbaarheid van het onderzoek. Daarnaast geven alle huishoudens unaniem aan dat ze op drie punten hulp wensen. Namelijk informatie, communicatie en financiële hulp. Volgens hen is alleen op die manier de energietransitie voor hen, huishoudens in energiearmoede, mogelijk. De mate van invulling van deze drie aspecten was wel verschillend, maar dat deze drie punten aan de orde moesten komen was duidelijk. Doordat in dit onderzoek vrijwel unaniem deze uitkomsten aan bod kwamen, valt mogelijk te veronderstellen dat alle huishoudens in deze situatie hulp willen op deze drie aspecten. Dit verhoogt dus de externe validiteit.

Veiligheid en onderdak vallen onder de basisbehoeften van een mens om zichzelf verder te kunnen ontwikkelen (Rigter, 2014). Wanneer de huishoudens met energiearmoede niet mee kunnen komen in de energietransitie, zal dit van invloed zijn op hun mate van veiligheid en onderdak, mogelijk doordat ze hun huis niet in de juiste mate kunnen verwarmen of door hoge energiekosten niet kunnen voldoen aan andere basisbehoeften. Om tegen te gaan dat de ontwikkeling van mensen

stagneert door gebrek aan de vervulling van hun basisbehoeften, en dat mensen relatieve deprivatie ervaren, doordat ze de mogelijkheid tot energietransitie ten onrechte niet hebben en zien dat anderen dit wel hebben, zou het recht op voldoende energie, en daarbij de mogelijkheid tot energietransitie en verduurzaming, dus deel moeten uitmaken van een van de basisbehoeften (De Jong, 2017).

De bijdrage van dit onderzoek aan het beroep sociaal werker is meer aanwezig dan in eerste instantie zal worden gedacht. Zo staat in een onderdeel van de beroepscode van de sociaal werker beschreven dat een sociaal werker moet kunnen signaleren en ondersteunen (Van der Meij & Luttik, 2018). Hiervoor is het wel noodzakelijk dat een sociaal werker van het onderwerp afweet en dus energiearmoede kan herkennen, zodat de sociaal werker het kan signaleren en daarnaar actie kan ondernemen. Sociaal werkers zijn juist de personen, die in contact zijn met de inwoners en hun problematieken. Juist doordat de sociaal werkers al contact hebben en al bij de inwoners over de vloer komen, is de stap voor een sociaal werker kleiner om op dit gebied te kunnen signaleren en hulp te kunnen bieden, mogelijk door middel van het verstrekken van informatie, zoals ook in de beroepscode van de sociaal werker staat beschreven (Van der Meij & Luttik, 2018). Daarom is het van belang dat de sociaal werkers ook worden geïnformeerd en op de hoogte worden gebracht van de situatie omtrent energiearmoede, zodat zij dit kunnen signaleren, ondersteuning kunnen bieden en kunnen doorsturen. Door middel van het (vroegtijdig) signaleren, en naar de juiste personen door te verwijzen, kan de burger in eigen kracht gezet worden. Deze empowerment van de burger staat tevens in de beroepscode van de sociaal werker (Van der Meij & Luttik, 2018). Door op deze manier preventief te werken kan er gelijk actie worden ondernomen om deze huishoudens te helpen mee te kunnen komen in de verduurzaming, die wordt vermaatschappelijkt. Op deze manier wordt buitensluiting voorkomen en wordt juist de inclusie van deze huishoudens versterkt.

Wanneer de hulp van het sociaal werk niet ingezet wordt, zal er mogelijk niet gesignaleerd kunnen worden, mogelijk geen hulp geboden kunnen worden en zullen de huishoudens met energiearmoede mogelijkwerwijs niet mee kunnen komen in de energietransitie, wat een actueel thema is door de Klimaatwet. Dit kan voor onrust en angst zorgen, met negatieve consequenties van dien. Deze mensen zullen met hun hulpvraag mogelijkwerwijs ook bij de sociaal werker terecht kunnen komen.

De resultaten van dit onderzoek kunnen van instrumentele bruikbaarheid dienen voor een vervolg onderzoek. In het vervolgonderzoek zou er mogelijk gekeken kunnen worden naar hoe de resultaten in het gemeentelijk beleid aangepast kunnen worden, en welke mogelijkheden gecreëerd kunnen worden voor de huishoudens met energiearmoede, om mee te doen in de energietransitie. Aangezien het onderzoek wellicht niet generaliseerbaar is voor de totale populatie van de doelgroep, kan dit onderzoek ook conceptueel bruikbaar zijn. De discussie punten van het onderzoek kunnen gebruikt worden om de doelgroep opnieuw te benaderen. Het advies voor vervolgonderzoek is dan ook om eerst via een simpelere weg contact te krijgen met de doelgroep, bijvoorbeeld door middel van het verspreiden van enquêtes op verschillende manieren, mogelijk door op een openbare plek te staan en daar mensen aan te spreken. Waarna, vervolgens korte interviews gebruikt kunnen worden om de benodigde informatie te vergaren. Op deze andere manier is het misschien mogelijk om meer respondenten te vinden.

5.3 Aanbevelingen

Uit de onderzoeksresultaten zijn een aantal aanbevelingen gekomen die de gemeente Oldambt mee kan nemen in haar beleid.

Als eerste is het volgens de respondenten zeer gewenst dat de gemeente hen informeert en inlicht over de gang van zaken in de energietransitie en wat dit voor hen voor consequenties heeft, om te voorkomen dat er zich onder de inwoners van de gemeente nog meer onrust voordoet. Dit geldt zowel voor bewoners van huur- als voor bewoners van koopwoningen.

Daarbij is het raadzaam voor de gemeente om in gesprek te gaan met haar inwoners over hun mogelijkheden in de energietransitie. Inwoners van de gemeente noemden dat er een gebrek aan communicatie is tussen hen en de gemeente. Door in gesprek te gaan met elkaar en de mogelijkheden aan de bewoners voor te leggen kan de gemeente de intrinsieke motivatie van haar inwoners vergroten. Zo kan de gemeente samen met haar inwoners beginnen te verduurzamen.

Tevens is het dus duidelijk dat huishoudens met energiearmoede niet de financiële middelen hebben om zelf mee te doen in de energietransitie. Er is een tegenstrijdigheid in de visies van de huishoudens op algemene energietransitie en hun eigen energietransitie. Ze willen wel meedoen in de energietransitie om de uitstoot van CO₂ tegen te gaan maar tegelijkertijd zien zij op tegen hun eigen energietransitie omdat ze de financiële middelen niet hebben. Daarom gaven veel van de respondenten aan dat de gemeente er goed aan zou doen om op een bepaalde manier deze huishoudens financieel bij te kunnen staan. Door de respondenten werden als wensen subsidies en leaseapparatuur genoemd.

Het is van belang dat de huishoudens met energiearmoede intrinsiek gemotiveerd raken om mee te kunnen komen met de energietransitie. Uit de literatuur kwam naar voren dat er drie aspecten voor zorgen dat iemand intrinsiek gemotiveerd raakt. Uit de resultaten blijkt dat men al wel geïnteresseerd is, maar nog niet het gevoel heeft dat zij de controle hebben over de situatie. Hierbij zou, zoals hierboven beschreven, het geven van informatie en communicatie naar deze huishoudens, de mate van controle, die ze ervaren, over de situatie kunnen vergroten. Daarbij hebben de huishoudens ook nog niet het idee dat ze met een bepaald gedrag hun doel kunnen bereiken, omdat ze niet de financiële middelen tot hun beschikking hebben. Hierbij zullen de, zoals eerder beschreven, juiste subsidies en leaseapparatuur kunnen helpen om de intrinsieke motivatie bij deze huishoudens te vergroten.

Er was wel een verschil tussen de bewoners van huur- en koopwoningen. Er werd door de huurders benoemd dat ze positief tegen de energietransitie staan, maar dat ze afhankelijk zijn van de plannen van de verhuurder of woningcorporatie. De gemeente zou er daarom goed aan doen om in gesprek te gaan met verhuurders en woningcorporaties om de plannen met betrekking tot de energietransitie van de woningen van deze verhuurders en woningcorporaties duidelijk te krijgen. Het is zeer gewenst dat deze toekomst plannen van de verhuurders en woningcorporaties ook gecommuniceerd worden naar de huurders zodat ook zij op de hoogte zijn van hun eigen energietransitie. Daarbij is samenwerking tussen de gemeente, verhuurders en woningcorporaties belangrijk om de energietransitie zo snel mogelijk te realiseren in de gemeente Oldambt.

Sociaal werkers zijn de personen die in contact staan met de inwoners. Daarom hebben juist de sociaal werkers de mogelijkheid om energiearmoede (vroegtijdig) te signaleren en door te kunnen

sturen, maar dan moeten deze sociaal werkers wel geïnformeerd zijn en de kennis hebben om deze doelgroep te kunnen herkennen. Daarom is het aan te raden dat het Sociaal Werk Oldambt wordt betrokken in het helpen van de huishoudens met energiearmoede om de energietransitie te realiseren. Hierbij kan gedacht worden aan cursussen, waarbij bijvoorbeeld sprekers zoals ervaringsdeskundigen informatie en kennis kunnen delen, om de sociaal werkers de handvaten te geven om te kunnen signaleren.

Het huidige onderzoek heeft zich gericht op de inwoners met energiearmoede van de gemeente Oldambt. Aanbevelingen van dit onderzoek richten zich tot de gemeente Oldambt. De vervolgonderzoeken, die hieruit voortvloeien, kunnen zich richten op hoe de gemeente Oldambt met de aanbevelingen van haar inwoners aan de slag kan.

Bronnenlijst

Agterhoek, J. (2017). *Energiearmoede ontbreekt op de politieke agenda*. Geraadpleegd op 11 april, van <https://www.ensoc.nl/nieuwsarchief/branchenieuws/energiearmoede-ontbreekt-op-politieke-agenda/>

Alle Cijfers. (2018, 24 juni). *Overzicht gemeente Oldambt*. Geraadpleegd op 27 juni 2018, van <https://allecijfers.nl/gemeente/oldambt/>

Booth-Butterfield, S. (2004). *Attributietheorie... Waarom? Dat zal ik je vertellen*. Geraadpleegd op 29 mei, van <https://www.leren.nl/cursus/sociale-vaardigheden/overtuigen-beinvloeden/attributietheorie.html>

Brittamar. (2018a). *Intrinsieke versus extrinsieke motivatie*. Geraadpleegd op 29 mei, van <https://mens-en-samenleving.info.nu.nl/psychologie/99944-intrinsieke-versus-extrinsieke-motivatie.html>

Brittamar. (2018b). *Operant conditioneren*. Geraadpleegd op 29 mei, van <https://mens-en-samenleving.info.nu.nl/psychologie/41975-operant-conditioneren.html>

CE Delft. (2018). *Indicatoren voor een rechtvaardig klimaatbeleid*. Geraadpleegd op 9 maart 2018, van <https://milieudedefensie.nl/publicaties/bestanden/ce-delft-indicatoren-voor-een-rechtvaardig-klimaatbeleid>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017, 6 november). *Huishoudens; samenstelling, grootte, regio, 1 januari*. Geraadpleegd op 27 juni 2018, van [http://statline.cbs.nl/statweb/publication/?vw=t&dm=slnl&pa=71486ned&d1=0-2,23-26&d2=0&d3=0,5-16&d4=\(l-1\)-l&hd=090402-0910&hdr=t,g3&stb=g1,g2](http://statline.cbs.nl/statweb/publication/?vw=t&dm=slnl&pa=71486ned&d1=0-2,23-26&d2=0&d3=0,5-16&d4=(l-1)-l&hd=090402-0910&hdr=t,g3&stb=g1,g2)

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018, 17 januari). *Armoede en sociale uitsluiting 2018*. Geraadpleegd op 27 juni 2018, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2018/03/armoede-en-sociale-uitsluiting-2018>

Delbeke, B., Meyer, S. & Coene, J. (2017). *Barometer Energiearmoede*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <http://en.calameo.com/read/001774295b6b59912def0?authid=HiONCz5wWOBz>

De Jong, K. (2017, 26 oktober). *Relatieve deprivatie*. Geraadpleegd op 28 juni 2018, van <http://voorducter.com/article/relatieve-deprivatie>

Dubois, U. & Mayer, I. (z.d.). *Energy poverty in France and Germany: perceptions and policy approaches*. Gedownload op 24 mei 2018, van <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiDut2Xs57bAhUClwKHZHuBbYQFggoMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.iaee.org%2Fen%2Fpublications%2Fproceedingsabstractpdf.aspx%3Fid%3D7606&usg=AOvVaw1Z0yJQHaEDkcAdcSxr9ycn>

Elliot. (2017, 22 December). *UK & European Solutions Against Fuel Poverty*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://selectra.co.uk/news/fuel-poverty>

Energielabelatlas. (z.d.). *Energielabelatlas*. Geraadpleegd op 3 juni 2018, van <http://www.energielabelatlas.nl/#8/52.2513/5.4904>

- Enzler, S. M. (z.d.). *Fossiele brandstoffen*. Geraadpleegd op 9 maart 2018, van <https://www.lenntech.nl/broeikaseffect/fossiele-brandstoffen.htm>
- EPOV. (2018). *Understanding Energy Poverty in Europe*. Geraadpleegd op 11 april, van <https://www.energypoverty.eu/>
- Europa Nu. (z.d.-a). *Klimaatconferentie Parijs 2015 (COP21)*. Geraadpleegd op 13 maart 2018, van https://www.europa-nu.nl/id/vjmhg41ub7pp/klimaatconferentie_parijs_2015_cop21#p3
- Europa Nu. (z.d.-b). *Europese aanpak klimaatverandering*. Geraadpleegd op 13 maart 2018, van https://www.europa-nu.nl/id/vhesf063wxu9/europese_aanpak_klimaatverandering#p5
- Garcia Ochoa, R. (2014). *Pobreza energética en América Latina*. Geraadpleegd op 11 april, van https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/36661/1/S2014039_es.pdf
- Geertsma, P. (2017). *Wat is energietransitie?* Geraadpleegd op 9 maart 2018, van <http://www.technischwerken.nl/kennisbank/duurzaamheid/wat-is-energietransitie/>
- Gemeente Groningen. (2015). *Groningen geeft energie*. Geraadpleegd op 14 maart 2018, van <https://gemeente.groningen.nl/sites/default/files/groningen-geeft-energie-programma-2015-2018.pdf>
- Gemeente Oldambt. (z.d.). *Werken bij Oldambt*. Geraadpleegd op 7 maart 2018, van <https://www.gemeente-oldambt.nl/vacatures>
- Gemeente Oldambt. (2017a, 27 juli). *Aantrekkelijke lening voor inwoners Oldambt voor verduurzamen woning*. Geraadpleegd op 27 maart 2018, van <https://www.gemeente-oldambt.nl/in-oldambt/news/aantrekkelijke-lening-voor-inwoners-oldambt-voor-verduurzamen-woning>
- Gemeente Oldambt. (2017b, 30 oktober). *Omgevingsvisie*. Geraadpleegd op 29 maart 2018, van <https://www.gemeente-oldambt.nl/sites/default/files/OMGEVINGSVISIE%20vastgesteld%20door%20de%20raad%2030%20oktober%202017.pdf>
- Gemeente Oldambt. (2017c, 10 november). *Oldambt maakt afspraken over aanpak energiearmoede*. Geraadpleegd op 29 maart 2018, van <https://www.gemeente-oldambt.nl/in-oldambt/news/oldambt-maakt-afspraken-over-aanpak-energiearmoede>
- Global Warming. (z.d.). *Wat is het broeikaseffect?* Geraadpleegd op 13 maart 2018, van <http://globalwarming.berrens.nl/broeikaseffect.htm>
- Green Choice. (z.d.). *Energiecoöperatie*. Geraadpleegd op 12 maart 2018, van <https://www.greenchoice.nl/zelf-opwekken/cooperaties/#>
- Greenpeace. (2010). *Bossen beschermen ons klimaat*. Geraadpleegd op 13 maart 2018, van <http://www.greenpeace.nl/Global/nederland/report/2010/5/bossen-beschermen-ons-klimaat.pdf>
- Huybrechts, F., Meyer, S. & Vranken, J. (2011). *Energiearmoede in België*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van

<https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2456/files/Projecten/Energiearmoede/Energiearmoede%20in%20Belgi%C3%AB%20%28Finaal%20rapport%29.pdf>

Koot, C., De Vries, T. & De Lint, J. (2016). *Analyse uitkomsten stakeholderproces 'Verduurzaming gebouwde omgeving'*. Gedownload op 9 maart 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/04/26/analyse-uitkomsten-stakeholderproces-verduurzaming-gebouwde-omgeving>

Ligtvoet, A. & van Barneveld, J. (2016). *Energietransitie in Europa*. Geraadpleegd op 11 april, van http://www.technopolis-group.com/wp-content/uploads/2017/03/InternationaalVergelijkEnergietransities_161215.pdf

Lynas, M. (2007). *Zes graden: onze toekomst op een warmere planeet*. Utrecht: uitgeverij Jan van Arkel

Migchelbrink, F. (2010). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: uitgeverij SWP

Milieu Centraal. (z.d.). *Kolen, olie en gas*. Geraadpleegd op 9 maart 2018, van <https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/energiebronnen/kolen-olie-en-gas/>

Nationaal Energiebespaarfonds. (z.d.). *Het Nationaal Energiebespaarfonds maakt het mogelijk*. Geraadpleegd op 27 maart 2018, van <https://www.energiebespaarlening.nl/>

Nederlandse Vereniging van Banken. (z.d.). *Gedragscode consumptief krediet*. Geraadpleegd op 27 maart 2018, van https://www.nvb.nl/media/document/002265_Gedragscode%20Consumptief%20Krediet.pdf

NOS. (2018). *'Lage inkomens betalen relatief meer energiebelasting'*. Geraadpleegd op 27 maart 2018, van <https://nos.nl/artikel/2215460-lage-inkomens-betalen-relatief-meer-energiebelasting.html>

Omropfryslan. (2017). *Leeuwarder energiecoach een succes*. Geraadpleegd op 11 april 2018, van <https://www.omropfryslan.nl/nieuws/768163-leeuwarder-energiecoach-een-succes>

Pels, J. (2018, 23 maart). *Wie betaalt de energietransitie van onze woningen?* Geraadpleegd op 28 maart 2018, van <https://dekleurvangel.nl/betaalt-energietransitie-woningen/>

Planbureau voor de Leefomgeving. (z.d.). *Energietransitie. Joulebak 2050*. Geraadpleegd op 8 maart 2018, van <http://themasites.pbl.nl/energietransitie/>

Provincie Groningen. (z.d.). *Krimp*. Geraadpleegd op 27 juni 2018, van <https://www.provinciegroningen.nl/actueel/dossiers/krimp/>

Reijn, G. (2017). *Vooral laagste inkomens gaan betalen voor duurzamer energiebeleid*. Geraadpleegd op 27 maart 2018, van <https://www.volkskrant.nl/economie/vooral-laagste-inkomens-gaan-betalen-voor-duurzamer-energiebeleid~a4490561/>

Rigter, J. (2014). *Het palet van de psychologie*. Coutinho: Bussum

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (z.d.). *Investeringssubsidie duurzame energie ISDE*. Geraadpleegd op 26 maart 2018, van <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/investeringssubsidie-duurzame-energie-isde>

Rijksoverheid. (z.d.-a). *Aardbevingen door gaswinning in Groningen*. Geraadpleegd op 14 maart 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gaswinning-in-groningen/aardbevingen-door-gaswinning-in-groningen>

Rijksoverheid. (z.d.-b). *Krimpgebieden en anticipeergebieden*. Geraadpleegd op 27 juni 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bevolkingskrimp/krimpgebieden-en-anticipeergebieden>

Rijksoverheid. (z.d.-c). *Rijksoverheid stimuleert energiebesparing*. Geraadpleegd op 27 maart 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/rijksoverheid-stimuleert-energiebesparing>

Rijksoverheid. (z.d.-d). *Zoek uw energielabel*. Geraadpleegd op 3 juni 2018, van <https://www.zoekuwenergielabel.nl/>

Rijksoverheid. (2018, 9 maart). *Kabinet investeert 300 miljoen euro in klimaat*. Geraadpleegd op 22 maart 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/03/09/kabinet-investeert-300-miljoen-euro-in-klimaat>

Rijksoverheid. (2014, 21 januari). *Investeer slim met de Energiebespaarlening*. Geraadpleegd op 27 maart 2018, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2014/01/21/investeer-slim-met-de-energiebespaarlening>

Rijkswaterstaat Leefomgeving. (z.d.). *Gebouwde omgeving*. Geraadpleegd op 28 maart 2018, van <https://www.rwsleefomgeving.nl/onderwerpen/energie-en/thema's/gebouwde-omgeving/>

RTV Noord. (2018-a, 29 maart). *Gaswinning Groningen wordt in 2030 volledig beëindigd*. Geraadpleegd op 25 maart 2018, van <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/192164/Gaswinning-Groningen-wordt-in-2030-volledig-beeindigd>

RTV Noord. (2018-b, 17 februari). *In Noord- en Oost-Groningen werkt het kleinste aantal mensen*. Geraadpleegd op 27 juni 2018, van <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/190453/In-Noord-en-Oost-Groningen-werkt-het-kleinste-aantal-mensen>

Sia Partners. (2017). *Één miljoen Nederlandse huishoudens in de kou gelaten*. Geraadpleegd op 11 april 2018, van <https://www.fluxenergie.nl/wp-content/uploads/2017/03/Sia-Partners-Insight-20170306-E%C3%A9n-miljoen-Nederlandse-huishoudens-in....pdf>

Simon, C. (2012). *Gebruik en waardering van voorzieningen in de gemeente Oldambt*. Geraadpleegd op 7 maart 2018, van http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:LKzYlyn0uUJ:sociaalplanbureau Groningen.nl/dynamic/media/1/documents/thema_krimp/Gebruik_en_waardering_van_voorzieningen_gemeente_Oldambt.pdf+&cd=6&hl=nl&ct=clnk&gl=nl&client=firefox-b-ab

Sociaal Planbureau Groningen. (2017). *Feitenblad armoede Oldambt*. Gedownload op 27 juni 2018, van https://cmostamm.nl/wordpress/wp-content/uploads/SPG-factsheet_armoedeOLD.pdf

Bijlagen

A. Meetinstrument: Protocol 1: Vragenformulier interview

Interviewvragen respondenten Energiearmoede

Mijn naam is Ik neem dit interview af met mijn mede studente Wij zijn twee SPH studenten van de Hanzehogeschool Groningen die hun scriptie bij de gemeente Oldambt doen.

De scriptie gaat over energiearmoede in de gemeente Oldambt waarbij de vraag van de gemeente is om een beeld te krijgen van de grootte van energiearmoede en wat de gemeente kan doen voor de huishoudens die te maken hebben met energiearmoede. Het interview neemt ongeveer drie kwartier in beslag.

Heeft u er bezwaar tegen als we de sessie opnemen ter naslag? Alles wat we bespreken en opnemen wordt vertrouwelijk behandeld en de opname zal na verwerking worden verwijderd. Heeft u nog vragen vooraf aan het interview?

Inleiding

Hoe oud bent u?

Hoe ziet uw huishouden eruit?

Met hoeveel personen woont u?

Wat is de leeftijd van de personen in uw huishouden?

Woning

Wat is uw woonplaats en postcode?

Wat is het bouwjaar van het huis?

Verbouwjaar?

Woont u in een huur of koophuis?

Weet u ook het energielabel van uw woning?

Koop: welk energielabel heeft uw huis toegekend gekregen?

Huur/koop: wat denkt u dat het energielabel van uw woning is?

Energietransitie

Zoals u begrepen heeft doen wij ons onderzoek over meegaan in de energietransitie.

Wat verstaat u onder energietransitie? Wat denkt u dat het inhoud?

De wereld is langzaam aan het opwarmen door alle uitstootgassen. Daarom hebben alle landen op de wereld, behalve Amerika en Syrië, het klimaatakkoord van Parijs ondertekent. In Nederland is hier het klimaatbeleid uit ontstaan, waarin staat dat we in 2050 80% uitstoot willen verminderen. Dit houdt in dat wij allemaal over moeten van gas naar hernieuwbare energiebronnen zoals zonne-energie.

Als u zo hoort dat we over zullen gaan naar een andere energiebron, heeft u of is er al wat gedaan aan het huis om te verduurzamen?

Isolatie

Zonnepanelen

Verwarmingssystemen

Stelt u voor dat uw huis gas loos wordt hoe ziet u dat voor zich?

Wat heeft u nodig van de gemeente?

Psychosociale achtergrond

Wat voor hulp ervaart u nu vanuit de gemeente of andere instanties?

Wat voor hulp ervaart u nu van uw sociale contacten/sociaal netwerk?

We hebben het nu gehad over de energietransitie. We lopen naar het einde van dit interview. Als u terug kijkt op dit gesprek;

Hoe kijkt u tegen de energietransitie aan?

En hoe ziet de energietransitie er voor u uit?

En hoe staat u hier tegenover?

Financieel

We zouden nu nog graag een financieel plaatje willen schetsen.

Waar ontvangt u uw inkomen uit?

Waar werkt u?

Om ons beeld van uw huishouden compleet te krijgen zouden we graag inzicht willen krijgen in uw financiële plaatje. Daarbij zou het ons enorm helpen om de volgende dingen te weten te komen:

Uw inkomen

Uw energierekening

Huurprijs/hypotheeklasten

Slot

Wat roept dit interview bij u op?

Wilt u nog iets kwijt of heeft u nog vragen voor ons?

Mogen we een foto maken van de buitenkant van de woning?

B. Meetinstrument: Protocol 2: Antwoordformulier interview

Inleiding

Leeftijd				
Status	☐ Alleenstaand ☐ Samenwonend		☐ Met kinderen ☐ Zonder kinderen	
	Geboortedatum / leeftijd	Geslacht	Geboortedatum / leeftijd	Geslacht
Aantal personen in huishouden				

Woning

Woonplaats			Postcode	
Type woning	☐ Vrijstaand ☐ Twee onder een kap woning ☐ Rijtjeswoning ☐ Hoekwoning ☐ ...			
Bouwjaar		Verbouwjaar		
Energielabel	A / B / C / D / E / F / G	Woning	Huur / Koop	
Isolatie	Geïsoleerd / niet geïsoleerd / na geïsoleerd		Jaar:	
Zonnepanelen			Jaar:	
Verwarmingssysteem			Jaar:	

Energietransitie

Energietransitie	
------------------	--

Gasloos			
Nodig gemeente	Financieel	Huis	Psychosociaal

Psychosociale achtergrond

Hulp gemeente nu	
------------------	--

Hulp sociale contacten/netwerk nu	
--------------------------------------	--

Hoe kijkt u aan tegen de energietransitie?	
Hoe ziet de energietransitie er voor u uit?	
Hoe staat u hier tegenover?	

Financieel

Waaruit inkomen		
Waar werkt u?	Locatie	
	Functieaanduiding	
Financiën	Inkomen	
	Energierkening	
	Huurprijs/hypotheeklasten	

Slot

Wat roept dit interview bij u op?

Wilt u nog iets kwijt of vragen?

C1. Uitwerking interview respondent Petra

Petra is 46 jaar en woont samen met haar tienerdochter in Winschoten. Petra is van oorsprong Poolse, maar woont inmiddels al vele jaren in Nederland. Ze wonen in een hoekwoning. De woning is een huurwoning. De woning stamt uit het jaar 1976 en heeft een energielabel van C, maar daar moet wel bij vermeld worden dat het een oud energielabel geldt dat opgesteld is voor 1 januari 2015. Petra haar woning heeft een CV als verwarmingssysteem. Daarbij heeft ze dubbele glazen en nieuwe kozijnen in de woning gekregen, maar hierdoor ging de huur wel omhoog, waarmee ze niet zo blij was. Ze vertelt dat ze sinds 2013, toen ze in de woning is komen wonen, 100 euro meer aan huur is gaan betalen.

Volgens Petra is er verandering nodig, op de vraag wat energietransitie inhoudt. Alleen deze verandering kost geld. En het levert haar niks op omdat zij er geen geld voor heeft. Bij de vraag hoe ze gasloos wonen voor zich ziet roept het bij haar maar een woord op, namelijk drama. Zij denkt dat het financieel gewoon niet haalbaar is voor haar. Daarbij vindt ze het wel heel erg goed voor de natuur dat we schoner gaan leven.

Vervolgens bij de vraag wat ze dan nodig heeft van de gemeente om wel de energietransitie te realiseren noemt ze informatie. Hoe zou ze kunnen meedoen en wat zijn de mogelijkheden? Wat gebeurt er met haar huur etc.? Ze zit nu vooral nog met heel erg veel vragen en het is haar allemaal nog niet echt duidelijk. Daarbij is ze enorm bang dat huurders nog meer huur moeten gaan betalen. Zij ziet hier enorm tegenop, omdat ze nu al amper rondkomt maandelijks. Volgens haar moet de gemeente een potje maken, waarmee ze mensen kunnen helpen te investeren.

Ze ervaart nu geen hulp van de gemeente, andere instanties of uit haar sociale contacten. Ze zegt dat er gewoon niet over gesproken wordt. Ze zegt wel dat veel mensen in de problemen komen, omdat ze hun energierekening te laag inschatten. Hier wordt volgens haar te weinig informatie over gegeven en daardoor schatten mensen het vaak verkeerd in, waardoor er weer schulden ontstaan. Ook hierin zou er volgens haar meer hulp moeten worden aangeboden. Daarbij moet er volgens haar meer voorlichting worden gegeven over energieverbruik. En dan niet met allemaal dure woorden, maar gewoon in Jip en Janneke taal.

Petra betaalt ongeveer 25 procent van haar inkomsten aan haar energierekening. Ze heeft haar energierekening iets hoger dan gemiddeld staan, zodat ze in ieder geval aan het eind van het jaar niet hoeft bij te betalen. 81 procent van haar inkomen gaat uit naar haar huur. Ze krijgt daar wel een groot deel weer van terug van huurtoeslag. Petra geeft aan dat ze elk dubbeltje om moet keren. Ze heeft maandelijks ook een tekort.

Ze kijkt ook na het interview nog met een slecht beeld naar energietransitie. Ze vindt het drama en is heel erg bang dat ze straks nog meer moet gaan betalen, terwijl ze dat helemaal niet kan. In een woord vat ze het samen als onrust.

C2. Uitwerking interview respondent Lisa

Lisa is 22 jaar en woont samen met haar vriend van 21 en hun halfjarige baby in Winschoten. Zij wonen op de eerste verdieping van een flat van twee hoog. De woning is een huurwoning. Het bouwjaar van de flat is 1963. Het energielabel van hun woning is F. Dit label is toegekend in 2008. Ze hebben een CV als verwarmingssysteem. Deze is er net nieuw in laten zetten in november 2016, toen zij hier zijn komen wonen. Eerst zat hier volgens de bewoners namelijk een houtkachel.

Lisa wist voor dit interview nog niet af van de energietransitie. Ze had wel begrepen dat het gas stop gezet moet gaan worden, ook in verband met de aardbevingen in de provincie Groningen. Bij de vraag hoe Lisa het voor zich zou zien om gasloos te gaan wonen gaf ze als antwoord: niet. Ze vraagt zich af hoe ze dan moet gaan koken, douchen, etc. Wel weet ze dat wanneer ze wel elektrisch moet gaan koken ze ook nieuwe pannen moet gaan aanschaffen. Hier ziet ze wel tegenop, want ze heeft relatief nieuwe pannen. En pannen zijn niet goedkoop.

Verder in het gesprek noemt ze wel dat achter hun woning een hele rits woningen staan die "energieproof" zijn gemaakt. Ze weet te vertellen dat die huizen alles elektrisch hebben en heel erg goed geïsoleerd zijn.

Bij de vraag van wat ze van de gemeente nodig zijn om de energietransitie te kunnen doormaken wordt er geantwoord van: niks. Ze wonen in een huurhuis van Acantus en ze geeft aan dat zij vindt dat Acantus dit allemaal moet regelen. Daarbij noemt ze dat, toen ze er kwamen wonen in november 2016, ze verteld werd dat alle huizen op een lijst stonden om plat te gaan. Volgens haar doet Acantus daarom ook helemaal niets aan deze huizen, omdat ze hoogstwaarschijnlijk toch plat zullen gaan. Volgens Lisa haar vriend, die halverwege het interview erbij aanschoof, zal het voor Acantus ook wel goedkoper zijn om de flat plat te gooien en iets nieuws te bouwen, dan alles te moeten verduurzamen.

Wat betreft de hulp die Lisa en haar vriend nu ervaren omtrent energietransitie van de gemeente zijn ze vrij duidelijk, namelijk niks. Ze zeiden dat het mogelijk ook komt omdat zij huren en dus niet zozeer de doelgroep zijn van de gemeente, om mensen aan te sporen om hun huizen te verduurzamen, omdat zij ook er vanuit gaan dat Acantus dit moet doen voor de huurders. Ook vanuit en binnen hun sociale netwerk ervaren ze weinig hulp. Ze zeggen ook dat dit niet iets is waar ze het over hebben of wat aan bod komt in gesprekken met hun sociale netwerk.

Bij de vraag hoe ze tegen de energietransitie aankijken zijn ze wel positief over waarom de transitie plaats vindt. Ze vinden wel dat we het moeten doen omdat het beter is voor onze aarde. Ze zeggen wel dat het gewoon onbetaalbaar is. Ze zijn een stap te vroeg volgens Lisa en haar vriend. Er zijn nog geen normale prijzen volgens hen.

Beide werken ze. Lisa heeft een baan in Winschoten en haar vriend heeft twee banen. Ze heeft dit jaar de energierekening omhoog gezet, omdat ze vorig jaar bij moest betalen. Dit was hun zwaar tegengevallen. En ze hadden voordat ze in dat huis trokken daar graag wat meer informatie over gehad, omdat het nu aan het eind van het jaar rauw op hun dak kwam te vallen. Daarom betalen ze dit jaar iets meer, in de hoop dat ze nu precies goed zitten, zodat ze aan het eind van het jaar niet weer zoveel hoeven bij te betalen. Ze betalen nu ongeveer zeven procent van hun inkomen aan de energierekening en 19 procent aan de huur.

Bij de vraag wat het interview bij hen oproept komt er voornamelijk naar voren dat ze een huurhuis hebben. Als ze een koophuis hadden gehad dat was het volgens hen interessanter geweest. Zij vinden dat Acantus zich namelijk bezig moet houden met de energietransitie, omdat zij de woning van hen huren.

C3. Uitwerking interview respondent Amy

Amy is 25 jaar oud en woont samen met haar man in Finsterwolde. De kinderen van haar man, uit een vorige relatie, komen een keer in de twee weken een weekendje. Amy en haar man hebben vorig jaar een vrijstaand huis gekocht. Het huis is gebouwd in 1911 en is rond het jaar 2000 verbouwd. Het huis heeft het energielabel G. Amy gaf aan dat er wel inmiddels dubbele muren zijn en dat er gipsmuren, wol isolatie en dubbele beglazing in zit, maar dat op de bovenverdieping niks is geïsoleerd en ook het plafond niet geïsoleerd is, waardoor alle warmte via het dak het huis verlaat. Daarbij zijn de dubbele glazen al heel erg oud en komt er alsnog veel kou naar binnen in de winter. Als ze te dicht bij de ramen zitten voelen ze het gewoon tochten.

Naar de vraag over of ze weet wat energietransitie inhoudt weet ze direct te vertellen dat we eigenlijk van het gas af moeten. We moeten duurzamer gaan leven. Ze vertelt ook dat ze afweet van het klimaatakkoord van Parijs. Ze geeft wel aan dat ze er verder niet heel veel van af weet en dat ze eigenlijk ook vrij weinig ervan hoort of over leest.

Als het huis wel gasloos wordt ziet Amy het best positief voor zich. Ze hebben onlangs de vloer geïsoleerd. Binnen nu en vijf jaar willen ze alles verduurzamen in het huis. Dus de hele bovenverdieping isoleren en misschien wel kijken naar zonnepanelen. De ketel had 10 jaar geen onderhoud gehad. Ze zitten nu te kijken om nog een keer een nieuwe CV aan te schaffen voor de einddatum dat je nieuwe cv's mag aanschaffen. Dan kunnen ze nog 15 jaar verder en dan kunnen ze dan over om compleet gasloos te worden. Ze geven aan dat ze al heel veel hebben moeten verbouwen in het huis en dat ze op dit moment niet de financiën hebben om hun huis compleet gasloos te maken. Maar ze streven er wel naar om het huis in ieder geval compleet geïsoleerd te hebben over ongeveer vijf jaar, zodat ze niet meer zoveel warmte verliezen en lagere energierekeningen krijgen.

Wat betreft wat ze nodig hebben van de gemeente, kwamen Amy en haar man met veel mogelijke opties. Zo willen ze graag goede subsidies. Volgens hen schieten ze niks op met leasedingen. Zij zijn onlangs in het huis komen wonen. Volgens hen was het een heel goed idee geweest als de gemeente bij de overdracht van het huis een foldertje aan hen had meegegeven met de nodige informatie en mogelijke opties. Ze hadden graag goede informatie gekregen. Zij gaven aan dat dit ook een goed idee is voor iedereen die naar de gemeente Oldambt komt om te wonen. Geef ze informatie over het huis en misschien zelfs de mogelijkheid om iemand bij het huis te laten komen om hen de juiste informatie te geven. Ze hebben nu namelijk heel veel kosten gemaakt in het opknappen van het huis. Dus duurzaam maken valt er tot nu toe een beetje bij in. Amy haar man had graag samen met de gemeente naar het huis gekeken en samen een deal willen opzetten. Zo van dit kan de gemeente voor jullie betekenen als jullie dit en dat doen. Dus bijvoorbeeld de bewoners moeten isoleren, dan zorgen wij voor iets anders. Hij gaf aan dat hij graag had samen willen werken met de gemeente om te helpen zorgen dat de gemeente Oldambt duurzamer wordt. Nog een tip van Amy en haar man is de nest thermostaat. Deze leert je ritme en geeft je inzicht in hoeveel energie je gebruikt. Zij hebben hem zelf uitgezet, omdat ze geen vast ritme hebben, maar naar hun idee heeft het hen wel meer inzicht gegeven in hun energiegebruik.

Als ander punt, iets meer landelijk gericht, vinden zij dat het landelijk veel breder aangepakt moet worden. Het moet worden genormaliseerd. Het is nu nog iets nieuws en dat is voor veel mensen nog eng. Er is veel te weinig informatie en mensen weten er te weinig van. Amy denkt dat, zodra er meer informatie komt, mensen er meer mee bezig zijn en het uiteindelijk genormaliseerd is, mensen eerder geneigd zijn om erin mee te doen.

Bij de vraag wat ze nu voor hulp vanuit de gemeente ervaren is het vrij simpel: niks. Amy haar stiefvader leeft heel erg duurzaam. Die heeft zonnepanelen en is heel erg bezig met zijn huis zo

energiezuinig mogelijk te maken. Amy weet hier vanaf, maar geeft toe dat ze het er eigenlijk niet zo heel erg veel over hebben.

Bij de vraag hoe ze nu aankijken tegen de energietransitie zijn ze enigszins positief en anderzijds negatief. Ze vinden het heel erg goed dat er iets aan gedaan wordt om klimaatverandering tegen te gaan. Dit is goed voor de natuur enz. Alleen is het volgens hen bijna niet haalbaar, net zoals de privacywet. Mensen weten er namelijk niks van en het gaat om zo veel geld. Te investeringen zijn te veel geld. En als je het geld niet hebt kun je ook niet investeren. Uiteindelijk zeggen ze dat ze denken dat men wel wil isoleren, omdat je de situatie dan voor jezelf verbetert.

Amy en haar man werken allebei. Amy is nog bezig met haar studie maar werkt daarnaast wel. Haar man werkt fulltime. Ze betalen ongeveer 5 procent van het inkomen aan hun energierekening. Het bedrag wat zij betalen aan de energierekening is nog niet zeker of dat juist is, omdat zij voor het eerste jaar nu in dit huis wonen. 29 procent van hun inkomen gaat naar hypotheek kosten.

Naar de vraag wat het interview bij hen oproept zeggen ze dat ze nu wel meer geneigd zijn om te kijken wat er mogelijk is. Ze zijn meer geïnteresseerd geraakt. Ze geven wel aan dat ze vinden dat er meer communicatie nodig is vanuit de gemeente. Dit kan via de mail of via een brief. Daarbij zouden zij het heel fijn vinden als er iemand bij hen thuis langs zou komen om hen te informeren en om met hen in gesprek te gaan. Een vrijblijvend gesprek dus. Zij denken dat wanneer dat contact er is tussen de gemeente en de inwoners en wanneer mensen meer informatie krijgen ze er niet meer zo fel op tegen zijn en er ook meer draagvlak wordt gecreëerd.

C4. Uitwerking interview respondent Shelley

Shelley is 48 jaar oud en woont samen met haar man en tienerzoon in Winschoten. Ze wonen in een rijtjeswoning, dat dateert uit het jaar 1969. De woning is een koop woning en heeft het energielabel C, maar dit is een voorlopig label. Dit betekent dat het label nog geen officiële status heeft. Het gezin woont er nu 10 jaar. Toen ze in de woning kwamen wonen hebben ze er een nieuwe CV in laten zetten. Deze CV ketel leasen zij. Daarbij hebben zij dubbele beglazing in het huis.

Bij de vraag wat energietransitie volgens Shelley inhoudt noemt ze inductie koken. Zij hebben dit namelijk al. Dit zat al in de woning toen zij er in trokken. Toen zij er kwamen wonen hadden ze geen idee wat dit inhield. Bij de vraag hoe ze het voor zich ziet als het hele huis gasloos wordt heeft ze geen idee hoe ze dat voor zich zou moeten zien. Wel geeft ze aan het wel te willen.

Over de vraag wat ze dan nodig hebben van de gemeente begint ze over bepaalde korting of bepaalde subsidie voor mensen. Want wat ze weet van de energietransitie is dat het behoorlijk prijzig is en het voor haar en haar man niet zo maar mogelijk is om zo veel geld daar aan uit te geven. Daarbij vertelt ze dat ze verder geen informatie heeft gekregen van de gemeente, behalve dan een brief die ze drie jaar geleden wel had ontvangen met een mogelijke lening, maar de brief was te ingewikkeld en te vaag. Over hun leaseketel is ze erg enthousiast. Ze zat hardop na te denken of de gemeente niet zoiets zou kunnen doen met zonnepanelen of andere apparaten die nodig zijn in de energietransitie.

Op dit moment ervaart Shelley helemaal geen hulp vanuit de gemeente of ander instanties. Ook in haar sociaal netwerk of in haar omgeving kent ze niemand met zonnepanelen of iets dergelijks. Veel wonen namelijk in huurhuizen.

Shelley kijkt tegen de energietransitie aan als iets wat belangrijk is. Volgens haar moeten we zeker over op schonere energiebronnen. Alleen moet het makkelijker. Het is nu veel te ingewikkeld en er is te weinig informatie. Daarbij moet het minder kosten. Shelley is positief, maar vindt de kosten nog te hoog.

Over de hoogte van haar inkomen en energierekening wilde Shelley niks los laten, maar ze kon wel vertellen dat het gewoon gemiddeld was. Daarbij vertelde ze ook dat ze allebei werken.

Shelley gaf aan dat het interview wat te denken gaf. Het moet alleen allemaal wel bekostigd worden.

C5. Uitwerking interview respondent Michelle

Michelle is een vrouw van 39 en woont samen met haar man en zoontje van 7 in Winschoten. Zij wonen in een rijtjeswoning uit het jaar 1963. Michelle gaf aan dat hun woning het label D heeft, maar naar onderzoek blijkt dat hun woning zelfs het C label heeft, ingaande in juni 2018. Zij hebben een CV als verwarmingssysteem. Daarbij hebben zij dubbele beglazing in het huis.

Bij de vraag wat ze afwisten over de energietransitie vertelden Michelle en haar man dat ze gehoord hadden over woningbouwverenigingen die warmtepompen gingen plaatsen voor het verwarmen van hele blokken. Michelle gaf aan dat zij eigenlijk wel heel erg veel leest en dat ze af en toe wel eens wat leest over de energietransitie, maar dat het wel weinig is. Maar ze waren wel op de hoogte van de energietransitie.

Wat zij nodig achten van de gemeente is vooral informatie. Ze noemen dat ze nu vooral aan het gissen zijn over wat ze moeten doen en wat er gaat gebeuren. Volgens hen hebben zij het voordeel dat zij in een huurhuis wonen en dat Acantus er dus voor moet zorgen dat zij over gaan in de energietransitie.

Wat betreft hulp van de gemeente zijn ze heel kort; nee. Ook vanuit andere instanties of in hun sociale netwerk ervaren ze geen hulp. Wel vertelde Michelle dat ze een nichtje had die in Zeeland is gaan wonen om helemaal zelfvoorzienend te worden, maar dit geldt vooral voor eten en minder voor haar energie. Al zou haar nichtje hier wel mee bezig zijn.

Over de vraag hoe ze aankijken tegen de energietransitie zijn Michelle en haar man heel duidelijk, namelijk laat het maar zo snel mogelijk gebeuren. Hoe sneller hoe beter.

Hun inkomsten ontvangen zij uit hun WAO en WIA (arbeidsongeschiktheidstuikering). Zij betalen 7,4 procent van hun inkomen aan hun energierekening. 25 procent van hun inkomen gaat naar hun huur.

Na het interview vertellen Michelle en haar man wel positief te zijn tegenover de energietransitie. Ze vertellen er minder mee te maken te hebben omdat zij in een huurwoning wonen, maar dat ze wel hopen dat we er in Nederland snel mee doorgaan.

C6. Uitwerking interview respondent Kelly

Kelly is een vrouw van 42 en woont alleen in een flat in Winschoten. Haar tienerkinderen wonen bij hun vader, maar komen een keer in de twee week een weekend bij haar. Haar woning stamt uit het jaar 1986 en is een huurwoning. Haar woning heeft een C label. Het huis is geïsoleerd, maar Kelly wist niet precies in welk jaar. Als verwarmingssysteem heeft Kelly een CV. Kelly is ook vaak te vinden bij haar vriend, die een eigen koophuis heeft. Op lange termijn is het de bedoeling dat ze bij hem intrekt.

Kelly had nog nooit van het woord energietransitie gehoord. Maar na een kleine uitleg kwam ze erachter dat ze wel wist wat het was, maar alleen niet onder die benaming. Ze had al wel eens gehoord dat we van het gas af moeten en dat we naar schonere alternatieven moeten. Na de vraag hoe zij het voor zich ziet om van het gas af te gaan, gaf ze aan dat ze dat niet voor zich ziet. Ze heeft geen idee hoe dat moet. Dan moet ze aparte pannen en een ander gasfornuis, maar hoe dat dan in zijn werk gaat heeft ze geen idee.

Bij de vraag over wat ze dan nodig heeft van de gemeente begint Kelly over de oude verrotte huurhuizen en dat hier wat aan gedaan moet worden. Volgens haar breng je mensen alleen maar in de problemen als je ze in deze woningen laat wonen. Daarbij moet de gemeente volgens Kelly mensen met weinig geld tegemoet komen om hun huizen beter te laten isoleren. Zodat de rekeningen lager worden. Ook zegt Kelly dat als de gemeente en/of overheid wat wil, dat ze moeten zorgen dat de mensen wel geïnformeerd zijn. Er heerst nu onrust. Daarbij is het belangrijk dat men te weten komt wat er met hun energierekening gebeurt.

Wat betreft hulp op dit moment ervaart Kelly geen hulp vanuit de gemeente. Ook vanuit instanties en haar sociale contacten ervaart ze geen hulp. Wel heeft ze een schoonbroer die zonnepanelen heeft. Daar hebben ze een keer informatie ingewonnen, maar toen kwamen ze er al snel achter dat dit wel heel erg prijzig is en eigenlijk te duur voor hen.

Kelly kijkt op zich wel positief aan tegen de energietransitie, mits er informatie wordt gegeven. Ze staat er voor open. Ze wil heel graag een pellet kachel bij haar vriend in huis en met de informatie dat hier subsidie voor is werd ze extra enthousiast.

Kelly haar inkomen bestaat uit een uitkering. Kelly betaalt 10,2 procent van haar inkomen aan haar energierekening. 51 procent gaat naar de huur. Kelly is er volgens haar al heel erg op vooruit gegaan ten opzichte van haar oude huis, want daar betaalde ze 19 procent van haar inkomen aan haar energierekening.

Na het interview liet Kelly merken dat ze wel heel erg geïnteresseerd is geraakt. Ze vroeg ook naar extra informatie omtrent het onderwerp. Daarbij gaf ze aan dat ze het gek vindt dat de subsidie voor zonnepanelen eraf is. Volgens haar zou de gemeente er goed aan doen om deze weer open te stellen. Daarbij had ze nog het idee om flatgebouwen met zonnepanelen te laten bedekken.

C7. Uitwerking interview respondent Marianne

Marianne is een vrouw van 32 en woont samen met haar drie kinderen van 6, 8 en 11 in een rijtjeswoning in Winschoten. De woning is een huurwoning. Marianne zei dat haar huis uit het jaar 1986 kwam, maar de energielabelatlas geeft aan dat de woning uit het jaar 1972 komt. Het energielabel van de woning is een C, maar volgens Marianne klopt dit langer niet. Het is minstens een E. In 2015 is het huis geïsoleerd en vorig jaar is de badkamer gedaan. Boven is er alleen maar enkel glas. Het huis wordt verwarmd door een CV. In het weekend is ze samen met de kinderen bij haar vriend in huis.

Volgens Marianna weet ze niet zo veel af van de energietransitie. Wat ze wel weet krijgt ze te horen van haar vriend. Als ze erover nadenkt hoe het eruit zou zien als ze gasloos gaan worden kan Marianne maar aan een woord denken: chaos. Zij ziet het niet voor zich dat ook alle oudere mensen nog moeten overschakelen. Dit is niet zo 1, 2, 3, te realiseren. Volgens haar roept het nog de minste chaos op voor mensen in een huurhuis. Zij hoeven er immers niet zelf voor te zorgen. Dat wordt voor ze gedaan.

Marianne denkt dat er een enorme investering vanuit de gemeente nodig is om de transitie te realiseren. Volgens haar is er ook weinig interesse en/of verstand bij de mensen om over te schakelen. Wat wij als mensen te horen krijgen is al enorm uitgefilterd volgens haar. Wij krijgen maar een heel klein deel van informatie te horen. Daarbij horen wij alleen wat we willen horen. Marianne zegt dat de overheid en/of gemeente niet dingen gaat zeggen wat mensen bang kan maken.

Marianne ervaart tot nu toe nog geen hulp van de gemeente. Ook vanuit andere instanties niet. In haar sociaal netwerk is het ook beperkt. Wel hebben haar ouders geprobeerd om in een paar straten verderop in een van de nieuwe duurzame huizen te komen wonen. Daar waren nieuwe huizen gebouwd, die nul op de meter zouden hebben. Maar er waren zoveel andere mensen die dit ook wel wilden dat de kans ook nihil was dat zij daar zouden komen te wonen. Er waren immers 250 bezichtigingen op 8 woningen. Haar ouders is het ook niet gelukt, maar doordat zij hiermee bezig waren is Marianne er wel meer over te weten gekomen.

Marianne vindt het een goed plan om van het gas af te gaan en schonere energiebronnen te hanteren. Maar ze vindt het niet handig om oudere huizen ook aan te pakken. Nieuwe huizen wel. Volgens haar moeten nieuwe huizen helemaal duurzaam gebouwd worden. Volgens haar gaan we dan langzamerhand wel over.

Haar inkomen bestaat uit een uitkering. Marianne betaalt 20 procent van haar inkomen aan haar energierekeningen.

C8. Uitwerking interview respondent Frans

Frans is 42 en woont alleen in een rijtjeswoning in Winschoten. Zijn dochter van 14 komt één keer in de twee week in het weekend bij hem. De woning is een koopwoning. Volgens Frans stamt het huis uit 1952, maar energielabelatlas geeft aan dat het huis uit 1941 stamt. Frans denkt dat het huis het allerlaagste energielabel bezit, want volgens hem vliegt de warmte zo het huis uit, maar zoek uw energielabel van de Rijksoverheid geeft aan dat het huis van Frans een voorlopige energielabel van F bezit. Het huis is dit jaar gedeeltelijk geïsoleerd door Frans zelf. Het huis wordt verwarmd door een CV.

Frans is installateur dus hij heeft al wel heel erg veel van de energietransitie gehoord. Volgens hem gaan we het niet redden om van het gas af te gaan. Het kost de staat en de mensen veel te veel geld en er wordt te makkelijk over gedacht. Daarbij weten de mensen er te weinig van. Volgens hem is het ook niet nodig om de energietransitie te realiseren vanwege de opwarming van de aarde. Hij gelooft niet dat de hoogte van de CO₂ uitstoot te maken heeft met de klimaatverandering. Het heeft meer te maken met schommelingen in het weer en klimaat. Volgens hem schommelt dit al duizenden, dan wel miljoenen jaren.

Frans ziet het niet voor zich om gasloos te gaan wonen. Hij gaat dit ook niet doen. Volgens hem is de enige verduurzamende mogelijkheid om oude huizen plat te gooien en nieuwe huizen te laten bouwen, die voldoen aan die nieuwe duurzame eisen. Volgens Frans kun je de oude huizen nooit energieneutraal krijgen.

Volgens Frans moet de regering en de gemeente de mensen enorm toekomen op financieel gebied. Want er moet heel veel geld geïnvesteerd worden om alle huizen energieneutraal te krijgen. Ook om alle huizen beving bestendig te maken zou de gemeente alle oude huizen eraf moeten halen en nieuwe huizen er weer op laten plaatsen. Volgens Frans wordt er alleen verteld wat de mens wil horen. Hij vertelt erg sceptisch te zijn over alle verhalen. Hij geeft als voorbeeld dat hij het bijzonder vindt dat ze drie jaar wachten voordat het gas dicht gaat. Want volgens hem moet er nog veel langer geleverd worden aan andere landen. Maar die drie jaar wordt genoemd omdat er dan een nieuwe regering komt, die het hoofd daarover mag buigen.

Wat betreft hulp, ontvangt Frans geen hulp van de gemeente of andere instanties. Zijn ouders hebben wel zonnepanelen.

Frans is sceptisch over de transitie. Hij geeft wel aan dat hij het goed vindt dat men gebruik maakt van de technieken die er nou eenmaal zijn. Volgens hem moet er een reëler beeld gemaakt worden die laat zien hoe we langzaam over kunnen gaan.

Frans zijn inkomen ontvangt hij van zijn werk. Van zijn inkomen betaalt Frans bijna 11 procent aan zijn energierekening. Hij geeft aan een slimme thermostaat te hebben.

Aan het eind van het interview gaf Frans aan dat hij het wel nuttig vindt dat er op deze manier communicatie is.

D. Beoordeling zorgvuldigheid opdrachtgever

BIJLAGE 6 Beoordeling zorgvuldigheid door opdrachtgever

Naam opdrachtgever/organisatie: <i>gemeente Oldambt Raabguldars</i>	
Handtekening opdrachtgever: 	
Datum: <i>6/6/2018</i>	
Naam student 1:	
Naam student 2:	
	Ja/nee
Zijn de feiten m.b.t. de organisatie juist weergegeven?	<i>ja</i>
Is de privacy van respondenten voldoende gewaarborgd?	<i>ja</i>
Is de rapportage in huidige vorm geschikt voor verspreiding binnen de organisatie?	<i>ja</i>
Toelichting indien het antwoord op één van bovenstaande vragen nee is:	